

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 1 • Haziran 2020 • 119-157

Issue: 1 • June 2020 • 119-157

Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Alanında Yapılan Tezler (2018-2019) Üzerine Değerlendirmeler

Evaluations on Theses (2018-2019) Written in
the Field of Spiritual Counselling and Care in Turkey

İbrahim Furkan Güven

Arş. Gör.

Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Din Bilimleri Anabilim Dalı

E-posta: ibrahimfurkanguven@hotmail.com

Orcid 0000-0001-8956-0167

Ordu / Türkiye

Research Assistant

Ordu University Faculty of Theology

Department of Religious Studies

E-mail: ibrahimfurkanguven@hotmail.com

Orcid 0000-0001-8956-0167

Ordu / Turkey

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type

Geliş Tarihi • Received

Kabul Tarihi • Accepted

Araştırma • Research

26 Nisan 2020 • 26 April 2020

10 Haziran 2020 • 10 June 2020

Ö z e t

Bu çalışmada, Türkiye'deki üniversitelerde din psikolojisi bilim dalı özelinde son iki yıl içerisinde gerçekleştirilen, manevi danışmanlık ve rehberlik kapsamında hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezlerinde ele alınan konular üzerine genel bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Araştırmada, betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu çerçevede yök-tez veri tabanı taranmış ve 2018-2019 yılları içerisinde ilgili konuları içerdiği tespit edilen 19 yüksek lisans ve 4 doktora olmak üzere toplam 23 tez çalışmasına ulaşılmıştır. Bu çalışmaların 4'ü İstanbul Üniversitesi, 3'ü Uludağ Üniversitesi, 2'ser tanesi ise İzmir Kâtip Çelebi, Necmettin Erbakan ve Süleyman Demirel Üniversitelerinin ilgili bilim dalındaki öğretim üyelerinin danışmanlığında hazırlanmıştır. Geri kalan 10 çalışma ise Erciyes, Marmara, Hitit, Karadeniz Teknik, Cumhuriyet, Atatürk, İnönü, Sakarya, Dokuz Eylül ve Çukurova Üniversitelerindeki ilgili bilim dalında görev yapan öğretim üyelerinin danışmanlıklarında tamamlanmıştır. 2018 yılında yapılan toplam 7 çalışmadan; 3'ünde nitel, 1'inde nicel, 1'inde karma ve 2'sinde de deneysel yöntem kullanılmıştır. 2019'da hazırlanan toplam 16 çalışmadan 6'sında nitel, 3'ünde karma, 1'inde nicel ve 6'sında da dokümantasyon yöntemine başvurulmuştur. Bu kapsamda araştırmada ele alınan tezlerin konularına değinecek olursak yüksek lisans tezleri özelinde, Almanya'da kurumsal olarak polis teşkilatında uygulanan manevi danışmanlık hizmetlerinin Türkiye'de uygulanabilirliği, ülkemizdeki hastanelerde uygulanan manevi danışmanlık hizmetlerine sağlıkçılar gözünden bakış, dini içerikli metinlerin manevi danışmanlığa yardımcı yöntemlerde kullanımına etkisi ele alınmıştır. Ayrıca manevi danışmanlık hizmetlerinin, bireylerin çeşitli rahatsızlıkları üzerindeki etkileri ile cezaevindeki hükümlüler ve gebelik sürecindeki kadınlar üzerinde bu tarz destek ve yönelimlerin etkileri de ele alınan konular arasındadır. Doktora tezleri özelinde ise dini içerikli müziklerin, bireyler üzerindeki kaygı ve stresi gidermeye yönelik uygulanan manevi danışmanlık yöntemlerinde kullanılması, bireylerin danışma süreçlerinde din faktörü ve bu boyutun etkileri, Türkiye'deki sağlık hizmetlerinde uygulanan manevi danışmanlık yöntemlerinin hastalar ve manevi danışmanlar üzerindeki etkileri ve manevi danışmanlık alanına konu olan aile içi sorunların neler olduğuna dair konular incelenmiştir. Türkiye'de din psikolojisi özelinde manevi danışmanlık ve rehberlik alanında yapılan çalışmalar, ülkemizde yeni gelişiyor olmasına rağmen, bu hizmeti alanlar üzerinde olumlu etkileri görülmüştür. Kullanılan yöntemlerin, bireylerde var olan çeşitli sıkıntı ve ruhsal bunalımları azalttığını ortaya koyan sonuçlara ulaşılmıştır. Bu araştırmaların alanın gelişimine katkısı yanında bireyler üzerinde olumlu etkiler ortaya koyduğu görülmektedir. Dolayısıyla, ilgili araştırmaların çalışmanın sonunda dile getirilen öneriler çerçevesinde artırılarak devam ettirilmesi önem arz etmektedir.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Tez • Betimsel analiz
Maneviyat • Literatür

A b s t r a c t

In this study, it's aimed to give a brief explanation of master's and doctoral theses in Turkish universities specific to the field of the psychology of religion on the spiritual counseling and guidance written within the last two years. For this study, the method of descriptive analysis was used. In this framework, the yok-tez database was scanned, and a total of 23 thesis studies conducted in 2018 and 2019 were reached, including 19 masters and 4 doctorates, which were identified to include relevant topics. 4 of these studies were prepared under the consultancy of the academic members in Istanbul University, and 3 in Uludağ University, and 2 in İzmir Kâtip Çelebi University, and 2 in Necmettin Erbakan University, and 2 in Süleyman Demirel University. The remaining 10 were completed under the supervision of academic members working in Erciyes University, Marmara University, Hitit University, Karadeniz Technical University, Cumhuriyet University, Atatürk University, İnönü University, Sakarya University, Dokuz Eylül University and Çukurova University. Of the 7 studies conducted in 2018, 3 were done in accordance with the qualitative method, 1 with the quantitative method, 1 with the mixed method, and 2 with the experimental method. Conducting 16 studies in 2019, qualitative method was used 6 times, the mixed method was used 3 times, the quantitative method was used only once, and documentation method was used 6 times. If one is to mention the subject matters of these theses, it is seen that in master's theses, applicability of the spiritual counseling and guidance services deployed in the police department in Germany to Turkey, review of spiritual counseling services applied in hospitals in our country through the eyes of health professionals, the influence of religious texts on spiritual counseling and guidance methods were examined. The doctoral studies mostly examined the following topics: the use of religious hymns in the spiritual counseling and guidance services to prevent anxiety and stress take hold in individuals; influence of the religion exerted over individuals by use of spiritual counseling and guidance, the effects of the spiritual counseling and guidance on patients and counselors in health care services, and the kinds of domestic problems addressed to in the spiritual counseling and guidance services. In conclusion, these studies done in the field of psychology of religion on the spiritual counseling and guidance in Turkey, although this field is newly-emerging in our country, showed positive results. Methods used in the services reduced the effects of the problems and the spiritual crises on the individuals as depicted in the study. Since these studies not only help to build up the field, but also have positive effects on individuals. Therefore, it is important to keep up the work of maintaining the production of studies of this kind pursuant to the suggestions expressed in the conclusion.

K e y w o r d s

Spiritual counselling and care • Thesis • Descriptive analysis
Spirituality • Literature

Giriş

İnsan, inişli çıkışlı bir yaşam serüvenine sahiptir. Bu yaşam serüveninde insanın, arzu ettiği her şeyi istediği anda elde edebilmesi mümkün değildir. Birey hayatında ortaya çıkan birtakım zorluklar, onu sadece maddi olarak değil manevi olarak da yıpratacaktır. İşte böyle durumlarda din, bireyin karşılaştığı sorunlarla baş edebilmesinde önemli bir destek kaynağı olacaktır. Nitekim yapılan birçok araştırmada, dinin psikolojik sağlığı olumlu yönde etkilediğine dair sonuçlar tespit edilmiştir (Aytan, 2015; Gürsu, 2011; Koenig, 2008; Waller ve ark., 2010; Myers, 2000; Atoofi ve ark., 2019; Dadfar ve ark., 2019).

Psikoloji ve terapi uygulamaları bireyin, ruh sağlığını ve iyi oluşunu amaçlamaktadır. Bu çerçevede dini inanç ve ritüeller, insanların sağlık ve psikolojik iyi oluşlarıyla yakından ilişkili olarak değerlendirilmektedir (Abu-Raiya, 2016: 59). Dini ve manevi yaşantının temelinde ne olduğunu tartışan araştırmacılar, maneviyatı bir fenomen olarak kabul etmektedirler. Araştırmacılardan bazıları maneviyatı biyolojik özelliklere dayandırırken bazıları ise psiko-sosyo-kültürel faktörlerle ilişkilendirmişlerdir (Hay & Socha, 2005: 589). Din ve maneviyatın, bireyin iyi oluşu üzerindeki etkilerinin terapi uygulamalarına aktarılmasıyla, manevi danışmanlık olarak kavramlaştırılan yeni bir alan ortaya çıkmıştır.

Manevi danışmanlık kelime anlamı olarak “birey veya gruplara bireysel inanç yolculukları ve kritik geçiş dönemlerinde sınırlı süreli çatışma ve kriz durumlarına odaklı olarak eşlik edilmesi” (Ağlıkaya Şahin, 2017: 25) şeklinde tanımlanmaktadır. Manevi danışmanlığa terapötik bir özellik atfeden (Stollberg, 1969) yazarlar olduğu gibi, dini olarak yaşamsal açıdan bir yardım (Zerfass, 1988: 1118) olarak nitelendirenler de olmuştur. İlgili literatürde bu kavramın tanımıyla alakalı olarak Lartey (1993); “Bireyin hayatında kutsal/aşkın bir boyut olduğunu kabul eden uzmanların yürüttüğü, sözel ya da sözel olmayan, doğrudan veya dolaylı, literal ya da sembolik iletişim biçimlerini kullanarak, danışanların temelde stres ve kaygıyla başa çıkmalarını sağlamaya yönelik tüm yardım etme aktivitelerini kapsayan özel bir danışmanlık türü” şeklinde bir tanımlamada bulunmaktadır.

Manevi bakım ve danışmanlığın tarihi geçmişine bakıldığında, Hıristiyanlığın ilk dönemlerine kadar uzandığı görülmektedir. Özellikle Avrupa ülkelerinde profesyonel ve kurumsal bir şekilde insana yönelik sunulan hizmetler olarak yerini almıştır. Manevi bakım uygulamaları sadece batı Hıristiyanlığın kültürüne has değildir. Türk-İslam kültürü ve tarihinin de manevi bakım ve danışmanlık hizmetlerine kaynaklık eden, ona yol gösteren birçok emir, tavsiye ve prensiplerle dolu olduğu göze

çarpmaktadır. Medeniyetler tarihi incelendiğinde ise hastalarla ilgilenmenin altında daha çok dini bir motivasyonun yattığı söylenebilir. Zira dini kurum ve görevliler, hastaların tıbbi ve psikolojik tedavilerinin sorumluluğunu kendilerinde görmüşlerdir. Ancak modernizmin etkisini arttırmasıyla birlikte hastalara bakma ve iyileştirme konusundaki motivasyon dini karakterini kaybetmiş, yerini uzmanlaşmalar almaya başlamıştır (Ağlıkaya Şahin, 2020: 58).

Dini bakım ve danışmanlık ya da dini danışmanlık olarak isimlendirilen pastoral psikoloji, Anton Boisen öncülüğünde 1900'lü yıllarda din ve psikolojiyi birbiriyle ilişkilendiren bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır (Kılınçer, 2017: 28). Ülkemizde de dini danışmanlık ve rehberlik çalışmaları, kuramsal açıdan daha çok pastoral psikolojiye dayandırılmaktadır (Söylev, 2014: 45).

Manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları çerçevesinde kurum-sallaşma yapısına gidildiği de görülmektedir. Zira 1963 yılında kurulan Amerikan Pastoral Danışmanlar Derneği bunun bir örneği olarak gösterilebilir. Ayrıca bir başka oluşum da Evanjelik Protestan topluluk için hizmet eden Hıristiyan Psikolojik Çalışmalar Derneği'dir. Alan uygulamaları kapsamında ise bu tarz çalışmaların, akreditasyon çalışmalarını tamamlayan hastanelerde manevi danışmanlık modellerinin geliştirildiği görülmektedir. Bu çerçevede Avrupa'daki gelişmelere bakıldığında ise Almanya'da gerek huzurevleri ve gerekse bakımevlerinde manevi danışmanlık hizmetlerinde değişik dinsel içeriklerle danışanların istek ve talepleri doğrultusunda uygulanmaktadır. Batıdaki manevi danışmanlık uygulamaları; (a) özellikle ölümcül bir hastalığa yakalanmış hasta ve hasta yakınları ile ilgilenerek onlara "ölüme refakat hizmetleri" kapsamında manevi telkin ve destek hizmetleri vermek, (b) intihara eğilimli danışanlara manevi destek vermek, (c) aile içi şiddete maruz kalmış aile bireylerine manevi destekli psiko-sosyal yardımlarda bulunmak, (d) modern hayat ile örf ve gelenekler arasında kalmış ve manevi boşluğa düşmüş gençlerin sorunlarına çözüm üretmek, (e) hapisanede yatmakta olan mahkumların manevi ihtiyaçlarını karşılamak ve (f) genelde dinsel yönden sapma gösteren ve bunalıma girmiş danışanlara manevi rehabilitasyon hizmetleri sunmak gibi konularda çalışmalar yapılmaktadır. (Koç, 2012: 209-212).

Ülkemizde gerçekleştirilen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri ise; (i) bibliyoterapi uygulamaları, (ii) yas danışmanlığı, (iii) sağlık kurumlarında danışma hizmetleri, (iv) bağımlılıkla başa çıkma, (v) yetiştirme yurtlarında danışma hizmetleri, (vi) cezaevlerinde danışma hizmetleri, (vii) medya okur-yazarlığı ve (viii) bunların dışında farklı alanlarda

ve çeşitli konularda yürütülmektedir (Ayten ve ark, 2016).

Manevi danışma uygulamaları farklı kuramsal yaklaşımlarla temellendirilmektedir. Bunlardan biri logoterapidir. Öncülüğünü Frankl'ın yaptığı logoterapiye göre; insanın varoluşunun amacı anlam kazanmaktır. Zira insanın varoluşu anlam arayan bir varoluştur ve anlam hakkında ön bilgi ve inanca sahiptir. Logoterapi uygulamalarında danışan, hayatın anlamı ile karşı karşıya getirilir ve anlama yönlendirilir. Hayatın anlamını kavramasını sağlamak, danışanın nevrozunu yenmesine katkıda bulunur (Frankl, 2014: 74).

Manevi danışma uygulamalarını temellendiren bir diğer yaklaşım ise Hümanistik yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre insan, gelişim gücü yüksek bir varlık olarak görür. İnsanda “kendini gerçekleştirme” potansiyelinin olduğu kabul edilir. Hümanist psikolojiye göre bireyler kendi fiillerinden sorumludur (Kılınçer, 2017: 29).

Maslow'un düşünceleri öncülüğünde oluşan bir diğer yaklaşım ise transpersonel psikoloji yaklaşımıdır. Bireyde var olan kendi sınırlarını aşma potansiyelinin farkına varan Maslow bu yeni alanı hümanist ötesi kavramı ile açıklamıştır. Zamanla bu kavram transpersonel olarak benimsenmiştir (Ayten & Düzgüner, 2017: 40).

Manevi danışmanlık ve rehberlik süreçleri, özellikle davranışsal, bilişsel ve varoluşsal yaklaşımların uygulamalarına dayanmaktadır. Davranışçı yaklaşıma göre terapi sürecinde ölçülemeyen ve gözlemlenemeyen bilinçaltı süreçler yerine gözlemlenebilen davranışlara odaklanmak gerekir. Bu terapi yöntemi, problem davranışın ortaya çıktığı koşulları değiştirmeye odaklanır. Bu koşulların değişimi ile davranışın da değişimi beklenir (Spiegler, 2016: 7). Bilişsel yaklaşım ise maneviyatla ilişkilendirilen düşünceler (suçluluk, günahkârlık) üzerine odaklanılır. Danışanda meydana gelen dini kaynaklı olumsuz düşüncelerin varlığı ve dini başa çıkma yöntemlerini kullanması terapi süreci için oldukça önemlidir (Kılınçer, 2017: 34). Varoluşsal yaklaşımda ise bireyin probleminin çözümü, geçmişte ya da biyolojik yapısında değil, tercihini yapıp sonucunu da üstlenmesinde yatmaktadır. Terapi sürecinin temelinde danışanın kendi varoluş bilincine ulaşması amaçlanır (Kılınçer, 2017: 33).

Bireyler, karşılaştıkları problemleri çözmeye hususunda zaman zaman profesyonel yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. İlgili yardım konusunda psikolojik danışma, bireylerin değişim ve gelişimine katkı sunarak kendilerini keşfetmelerini sağlar. Süreç içerisinde yüz yüze, sistemli, profesyonel ve en önemlisi danışan ile danışman iş birliği içerisinde ilerleyen

bir ilişki söz konusudur. Manevi danışmanlık ise bireyin tek başına kaldıramayacağı bir problemle karşılaşması durumunda, dinin kaynak oluşturduğu ve onun verileri çerçevesinde gerçekleştirilen yardım ve hizmetleri bünyesinde barındırır. Bu süreçte manevi danışmanlığın, problem yaşayan bireylere yönelik iyileştirme, yönlendirme, destekleme, uzlaştırma ve geliştirme gibi olumlu etkileri vardır. Bireylerin içerisinde bulunduğu ruhsal bunalımlarla ilgili hususlarda, dinî ve manevî materyalleri kullanan danışmanların, bunları kullanmayan diğer danışmanlara oranla daha başarılı sonuçlar elde ettikleri, yapılan çalışmalarda görülmüştür (Doğan, 2017: 1272-1277).

Manevi danışmanlık çeşitli hastalıklar, ileri yaşa bağlı olarak gelişen bazı durumlar, doğal afetler ve çeşitli ruhsal bunalımlar yaşayan bireylerin kaybetmiş oldukları hayattaki anlam arzusunu yeniden elde etme süreçlerinin dini/manevi unsurlar kullanılarak desteklenmesidir. Bu süreçte, bireyin kaybetmiş olduğu anlamı ve kontrol duygusunu yeniden kazanması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede manevi danışmanlığı, bireyin yaşamış olduğu sıkıntılı durumlara karşı, kendisini manevi alana yaklaştıran ve bu açıdan gelişmesini sağlayan vesileler olarak değerlendirmek mümkündür (Ayten, 2015: 65). Genel olarak değerlendirilecek olursa manevi danışmanlık, bireylerin hayatlarına dair, yaşamış oldukları çeşitli sıkıntı ve bunalımlar karşısında, zihinlerindeki soruların cevap arayışlarını içeren ve aynı zamanda psikolojik problemlerin çözümüne de katkı sağlayan bir danışma sürecidir (Ağilkaya Şahin, 2017: 17).

Ülkemizde konu ile ilgili yapılan araştırma ve uygulamalarda, genel olarak batıdaki kaynak ve modellemeler kullanılmaktadır. Batıdaki sistemin nasıl yürütüldüğü, sistematik yapısı, içerik ve sınırlarının neler olduğunu ortaya koymak adına çeşitli çalışmalar literatürde mevcuttur (Ağilkaya-Şahin, 2017; Mollaoğlu, 2013; Karagül, 2012; Koç, 2012; Seyyar, 2014; Bal Koçak, 2015). Ayrıca İslam dini, kültür ve geleneklerimizde bulunan değer, yöntem ve metotları manevi danışmanlık ile birleştirerek günümüze taşımak isteyen çalışmalar da yapılmıştır (Sarı, 2016; Dinçer, 2016; Karaca & Acar, 2016; Sayar, 2014; Şirin, 2018; Merter, 2012).

Yapılan araştırmalar, manevi danışmanlık uygulamalarının belirli esaslar çerçevesinde yerine getirildiğini belirlemiştir. Bunlardan ilki manevi danışmanlığın ücretsiz bir hizmet ve teklif olmasıdır. Buradaki amaç ise bu hizmetin herkese hitap etmesini sağlamaktır. İkinci olarak manevi danışmanlıkta git-yapısından bahsedilebilir. Buna göre danışman kendi isteğiyle danışanın evine gider ve insanları seven Tanrı'nın bir elçisi olarak kabul edilir. Son olarak manevi danışmanlıkta gizlilik esastır. Bu

durum batıda yasalarla garanti altına alınmıştır. Yani danışmanlar, kendilerine anlatılanlarla ilgili olarak günah çıkarma seanslarında olduğu gibi danışanlarına herhangi bir soru soramazlar (Ağılkaya Şahin, 2017: 104-109).

Manevi danışmanlık yapacak olan bireylerde birtakım özelliklerin de olması gerekir. Bu hususla ilgili olarak Kavas & Kavas (2014: 909), hastanelerde görev yapacak bireylerin psikolojik danışma becerilerine hâkim, sağlık konusunda bilgili ve hasta psikolojisini bilen, iletişim becerisi yüksek, dinî literatüre ve bağlı bulunduğu toplumun dini ve kültürel değerlerini özümsemiş bireylerin olması gerektiğine vurgu yapar.

Ülkemizde manevi danışmanlık ve rehberlik konusunda yapılacak çalışmaların, düzenli olarak yürütülebilmesi adına Sağlık Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında 7 Ocak 2015 tarihinde “Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü” imzalanmıştır. İlgili protokol çerçevesinde kurumların ayrı ayrı ve ortak yükümlülüklerinin çerçevesi çizilmiş, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine başvuracak kişiler için, bu hizmeti verecek olan personelin donanımı ve eğitimi konusunda yapılacaklar belirlenmiştir. Protokolün imzalanmasının yanında ülkemizde alan adına farklı gelişmeler de yaşanmıştır. Göze çarpan bir gelişme olarak 2016 yılında uluslararası düzeyde başlatılan manevi danışmanlık ve rehberlik kongrelerinden bahsedilebilir. İlgili kongrede bu alana yönelik sevgi evleri, huzurevleri, cezaevleri, hastaneler vb. yerlerde yapılan çalışmaların sonuçlarına ve belli başlı önerilere yer verilmiştir. Kongre periyodik olarak diğer yıllarda da gerçekleştirilmeye devam etmektedir.

Zikredilen hususlar çerçevesinde bu araştırma, son 2 yıl içerisinde din psikolojisi özelinde bu alanda gerçekleştirilmiş olan yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarında kullanılan yöntem, ilgili süreç ve sonuçlarına bakılmak suretiyle, mevcut döneme gelinceye kadar yoğunluklu olarak hangi konulara değinildiği, sonuçlarının getirileri ve alanın ülkemizdeki güncel durumu üzerine değerlendirmede bulunmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışma, manevi danışmanlık alanında son 2 yıl içerisindeki araştırmaların ülkemizdeki gittiği yönü ortaya koyarak, bundan sonra yapılacak çalışmalardaki yeni stratejilerin oluşturulmasına imkân sağlayacaktır. Ayrıca bundan sonra yapılacak çalışmalar için, alandaki araştırma boşluklarını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

a. Yöntem

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz yönteminde elde edilen veriler, ortaya

koyduğu boyutlara göre özetlenerek yorumlanır. Bu yöntemde sık sık doğrudan alıntılardan yararlanır. Yapılan betimlemler açıklanır, yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri ortaya konulur ve birtakım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım & Şimşek, 2013: 256). Türkiye’de son 2 yıl içerisinde (2018-2019), din psikolojisi anabilim dalı özelinde manevi danışmanlık ve rehberlik alanında hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezleri profil ve yönetsel açıdan incelenerek, sonuçlarına dair genel bir değerlendirmede bulunulmuştur. Bu kapsamda yöktez veri tabanında bulunan ilgili tezlere ulaşılması birkaç adımda gerçekleşmiştir. Öncelikle yıl aralıklarını belirleme işleminin ardından çalışmaların, felsefe ve din bilimleri bölümü din psikolojisi anabilim dalı özelinde gerçekleştirilen çalışmalar olmasına dikkat edilmiştir. Tezlerin belirlenmesi esnasında aynı zamanda manevi danışmanlık ve rehberlik, manevi bakım, maneviyat gibi anahtar kelimeler kullanılarak ilgili yüksek lisans ve doktora tezleri tespit edilmiştir.

b. Bulgular

Araştırmada kullanılan veriler, son iki yılda (2018-2019) hazırlanan din psikolojisi bilim dalı özelinde yöktez veri tabanında bulunan manevi danışmanlık ve rehberlik konulu yüksek lisans ve doktora tezlerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda toplamda 19’u yüksek lisans ve 4’ü doktora tezi olmak üzere 23 tez çalışması araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu süreçte yökteзде erişime kapalı olan ve Aysun Özkan tarafından hazırlanan doktora tezinin, çalışmamızı ilgilendiren verileri için tez yazarıyla görüşülmüş, kendisinin onayı ve ilgili bölümlerini paylaşmasıyla araştırma, çalışmamızdaki yerini almıştır.

Tez çalışmalarının analizi sırasında toplamda ulaşılan 23 çalışma; yıllarına, türlerine, isimlerine, yazarlarına, danışmanlarına, hazırladıkları üniversite ve kullanılan yöntemlerine göre ayrılmıştır. Yüksek lisans tezlerinin 5’i 2018, 14’ü ise 2019 yılında tamamlanmıştır. Doktora tezlerinin 2’si 2018’de diğer 2’si ise 2019’da hazırlanmıştır (bkz. Ek; Tablo-1 & Tablo-2).

Ön bilgileri verilen bu çalışmaların sonuçlarına yönelik ayrıntılı değerlendirmesi ise her biri ayrı başlık olarak ele alınmak suretiyle yapılacaktır.

b.a. 2018 Yılında Yapılan Tezlerin İçeriklerine İlişkin Bulgular

b.a.a. Yüksek Lisans Tezleri-(2018)

1. *Arzu Pehlivan-Manevi Bakım ve Danışmanlığın İmam-Hatip Ortaokul Öğrencilerinin Ruh Sağlığı ve Manevi İyi Oluşlarına Etkisi*

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi bünyesinde ve Zuhal Ağılıkaya Şahin danışmanlığında hazırlanmıştır. Araştırmanın amacı, imam-hatip ortaokul öğrencilerine manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti vermek ve sonuçlarını incelemektir.

Araştırmada yöntem olarak deneysel metod kullanılmıştır. Bu kapsamda tek gruplu öntest-son test yönteminin yanında denek grubuna; “Kişisel Bilgi Formu”, “Beck Depresyon Ölçeği” ve “Manevi İyi Oluş Ölçeği”’nden oluşan bir form uygulanmıştır. Araştırmanın örneklemi Manisa Yunus Emre Osmanlı imam hatip ortaokulu 7. ve 8. sınıflarına giden 66 öğrenci oluşturmuştur. Bu katılımcıların yaşları 13-14’tür.

Bireylerin 29’u (%43,9) erkek, 37’si (%56,1) ise kız öğrencilerden oluşmaktadır. Yaş dağılımı olarak; 44’ü (%66,7) 13, 22’si (%33,3) 14 yaşında olacak şekilde bir dağılım söz konusudur. Bireylerin 44’ü (%66,7) 7.sınıf, 22’si ise (%33,3) 8.sınıf öğrencisidir. Yine bu bireylerden kendilerini çok dindar olarak görenlerin sayısı 10 (%15,2), dindar olarak görenlerin sayısı 47 (%71,2), biraz dindar olarak nitelendirenlerin sayısı 8 (%12,1) ve pek dindar olmadığını belirtenlerin sayısı ise 1 (%1,5) olarak ortaya konulmuştur.

Araştırmada manevi danışmanlık eğitimi uygulanan katılımcıların son test depresyon düzeyleri, ön test depresyon düzeylerine göre anlamlı derecede düşük çıkmıştır. Bununla birlikte kendilerini çok dindar olarak tanımlayan bireylerin diğer bireylere göre daha yüksek depresyon düzeyine sahip oldukları görülmüştür. Yine erkeklerin, kızlara oranla daha yüksek bir depresyon düzeyine sahip oldukları ortaya konulmuştur. Yapılan ön test-son test uygulamalarına göre manevi danışmanlık ve rehberlik uygulaması alan 15 öğrenciden 14’ünün depresyon düzeylerinde azalma olduğu tespit edilmiştir. Bu da manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin, bireylerin ruh sağlıklarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

2. Ayşe Gül Güler Ünal-Almanya Federal Cumhuriyeti’nde Polis Teşkilatında Manevi Bakım Uygulaması ve Türkiye’de Uygulanabilirliği

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi bünyesinde Sema Yılmaz danışmanlığında hazırlanan bu çalışma, Alman polis teşkilatına uygulanan manevi bakım yönteminin Türkiye’de uygulanabilirliğinin test edilmesi ve ilgili sonuçların Türk polis teşkilatındaki etkilerinin ortaya konulması amacıyla hazırlanmıştır.

Araştırma evrenini Türkiye’nin 3 farklı coğrafi bölgesinde görev yapan polis memurları oluşturmaktadır. İlgili emniyet mensupları; Sivas

ve ilçesi Zara, Ordu, Gaziantep ve Bitlis'te görev yapan 67 kişidir. Kar-topu tekniği ile belirlenen örneklem grubunun 4'ü (%6) kadın, 63'ü (%94) ise erkektir. Katılımcıların yaşları ise 19-50 yaş ve üzeri arasında değişmektedir. İlgili polisler 5'i (%7,5) 19-25, 36'sı (%53,7) 26-35, 25'i (%37,3) 36-49 ve 1'i de (%1,5) 50 yaş ve üzeri aralığındaki bireylerden oluşmuştur. Katılımcıların 52'si (%77,6) evli 15'i (%22,4) ise bekârdır.

Yapılandırılmış mülakat soruları hazırlanarak elde edilen çalışma verilerinde, katılımcıların demografik özelliklerinin yanı sıra çalışma koşullarını, etİge dair düşüncelerini, psikolojik desteğe bakış açıları ile manevi bakım uygulamasına karşı tepkilerini ölçmeye yönelik 31 soruluk bir mülakat formu hazırlanmıştır. Araştırmadaki katılımcılar, gönüllülük esasına dayalı olarak belirlenmiştir.

Araştırmada gönüllü katılımcıların %62,7'si kendilerini en iyi ailelerinin anladığını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan bekâr olan polis memurları ise bu konuda kendilerini en iyi mesai arkadaşlarının anladıklarını ifade etmişlerdir. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre polis memurlarının %59,7'si zorlu bir görev sonrası faydalı olmayacağı düşüncesiyle psikolojik destek almayı uygun görmemektedir. Birimlerine destek amaçlı gelen bir din adamına sıcak bakan katılımcıların oranı %49,3 iken, her türlü sır tutma yetkisine sahip biriyle görüşme isteğine sıcak bakmadıkları göze çarpmaktadır.

Öte yandan, din adamının birimlerini ziyaret etmelerine olumsuz yaklaşan polis memurlarında, din adamlarına karşı duyulan bir güvensizliğin olduğu görülmüştür. Zira polis memurlarının yaşadığı kişisel tecrübeler, din adamlarına karşı mesafeli ve şüpheli yaklaşmalarına sebep olarak gösterilebilir. Dolayısıyla bu durum onların manevi veya psikolojik destek hizmetine de mesafeli olarak yaklaşmalarına neden olabilir. Aynı zamanda bu alanın Türkiye'de yeni gelişen bir alan olması ve katılımcıların alan hakkında yeterli derecede bilgi sahibi olmamaları da ön yargılı olmalarında etken olabilir. Manevi bakım uygulamasının temelinde var olan "destek" düşüncesinin, polisler tarafından kabul görmesi önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Zira katılımcıların manevi bakım hakkında herhangi bir bilgileri yokken olumlu tavır sergilemeleri bunun göstergesi olabilir. Ayrıca ilgili sonuçların, manevi danışmanlığın gerekliliğini ve olumlu etkilerini yansıttığı ifade edilebilir.

3. Mehmet Pehlivan-Sağlık Çalışanlarına Göre Hastanelerdeki Manevi Destek ve Rehberlik Projesi: Afyonkarahisar Devlet Hastanesi Örneği

Bu çalışma, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi bünyesinde Âdem Efe danışmanlığında hazırlanmıştır. Araştırmada, ülkemizde yeni

bir alan olarak ortaya çıkan manevi bakım ile ilgili, Afyonkarahisar devlet hastanesinde görev yapan sağlık çalışanları nezdinde manevi bakımın nasıl algılandığı, bu konuda ne derece bilgi sahibi olukları ve konuya ilişkin düşüncelerine yönelik manevi destek algılarını ölçmek amaçlanmıştır.

Araştırmanın evrenini Afyonkarahisar devlet hastanesine bağlı AMATEM’de görev yapmakta olan 1237 sağlık çalışanı oluşturmaktadır. Örneklem ise seçkisiz örneklem yöntemi ile belirlenmiş olan 64 (%25,6) doktor, 77 (%28) hemşire, 27 (%9,6) ebe, 1 (%0,4) diyetisyen, 5 (%2) fizyoterapist, 2 (%3,6) psikolog, 19 (%7,6) sağlık memuru, 3 (%2,4) sosyal çalışmacı, 36 (%14,4) sağlık teknisyeni ve 16 (%6,4) diğer sağlık personeli olmak üzere toplam 250 sağlık çalışanından oluşmuştur. Katılımcılar, gönüllülük esasına dayalı olarak belirlenmiştir.

Nicel yöntemin kullanıldığı araştırmada “Kişisel Bilgi Formu” ve “Manevi Destek Algısı Ölçeği” nden oluşan anket formu kullanılmıştır. Yine bunun yanında hasta, hasta yakını ve sağlık çalışanlarına mülakat da uygulanmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin 139’u (%55,6) kadın, 111’i (%44,4) erkektir. Bununla birlikte yaş aralıkları ise 18-46 yaş ve üzeri arasında değişmektedir. İlgili yaş aralıklarına dair veriler ise %20,8’i 18-25, %29,6’sı 26-35, %33,6’sı 36-45 ve %16’sı da 46 yaş ve üzeri bireylerden oluşmuştur. Katılımcıların medeni durumlarında ise 69’unun (%27,6) bekâr, 170’inin (%68) evli olduğu görülmüştür. 8 (%3,2) kişi boşanmış ve 3 (%1,2) kişinin ise eşleri vefat etmiştir.

Katılımcıların, dini bilgilerinin yeterliliklerine göre vermiş olduğu cevaplarda, genel olarak yeterli bilgiye sahip oldukları konusundaki oran %62,4 olarak belirlenmiştir. Manevi destek duyularının ise son zamanlarda alanla ilgili yapılan tanıtımların etkisinin de olabileceği varsayılarak %60,8 olarak tespit edilmiştir.

Araştırma sonuçları incelendiğinde, katılımcıların manevi destek algılarının en yüksek olan grubun, eşleri vefat eden bireyler olduğu sonucuna ulaşılmıştır (4,62). Genel olarak sonuçlar değerlendirildiğinde, araştırmaya katılanların dini bilgi düzeyleri yüksek olmasa da manevi destek algılarının yüksek olması, manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının olumlu etkilerinin görülmesi açısından önemli olduğu söylenebilir.

4. Ümmüğülsüm Semerci-Mesnevi ve Bibliyoterapi

Çorum Hitit Üniversitesi bünyesinde Muammer Cengil danışmanlığında hazırlanan bu çalışma, duygusal ve fiziksel problemlerin tedavisinde kitapların veya kitaplarda geçen hikâyelerin birey tarafından okunarak, bireye farkındalık kazandırılmasının amaçlandığı bir yöntem

olan bibliyoterapinin (Kaya, 2018), Mevlâna'nın mesnevisinde yer alan bazı seçili hikâyeler ile hastalar üzerindeki etkisinin araştırılması ve bu yolla manevi danışmanlık ve rehberlik alanına katkı sunulması amacıyla hazırlanmıştır.

Araştırma konusuna dahil olan evreni Eskişehir devlet hastanesinin psikiyatri bölümünde yatmakta olan hastalar oluşturmaktadır. Örneklem ise bu hastalar arasından seçkisiz yöntemle belirlenen 13 hastadan oluşmuştur. Yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden mülakatın kullanıldığı çalışmada, hastalarla iki ya da dört haftalık periyotlar halinde, sayıları üç ile yedi arasında değişecek şekilde birebir görüşülmüştür.

Kullanılan görüşme formu, gerekli alan yazının taranması, ön görüşmeler yapılması ve hastaların okuyacak oldukları ilgili seçili hikâyelerden faydalanılarak hazırlanmıştır. Her bir görüşme kayıt altına alınmıştır.

Araştırmada incelenen on üç vaka sonrasında elde edilen sonuçlara göre, yardımcı bir yöntem olarak kullanılan bibliyoterapinin, hastalar üzerinde olumlu etkisinin olduğu görülmüştür. Nitekim bibliyoterapi ile asıl amaçlanan, bireyin iç görü kazanması, yani farkındalığının oluşmasıdır. İlgili yöntemle alakalı seçilen hikâye ve öyküler, problemleri davranışları olan hastaya aktarıldığında, bireyin bildiği fakat karşı karşıya gelmekten çekindiği sorunları ile yüzleşmesi sağlanabilir.

5. Zeynep Usta-Türkiye'de Hastanelerde Manevi Destek Hizmetleri: Manevi Destek Görevlileri Üzerinde Bir Araştırma

Karadeniz Teknik Üniversitesi bünyesinde Necmi Karşlı danışmanlığında hazırlanan bu çalışma, Türkiye'deki hastanelerde uygulanan manevi destek hizmetlerini ele almıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden mülakat tekniği kullanılmıştır.

Araştırmanın evreni Türkiye'deki çeşitli hastanelerde görev yapan 65 manevi destek görevlisidir. Örnekleme ise gönüllü olarak araştırmaya katılan 50 manevi destek görevlisinden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin 30'u (%60) erkek, 20'si (%40) ise kadındır. Yaşları ise 26-49 yaş arasındadır. Bu katılımcıların 43'ü (%86) evli, 7'si (%14) ise bekârdır.

Manevi destek görevlilerinin 22'si (%44) aktif ve etkin dinleme, 6'sı (%12) soru-cevap, 10'u (%20) anlama-anlamlandırma, 13'ü (%26) dini referanslar-dua terapi, 5'i (%10) bibliyoterapi, 3'ü (%6) logoterapi, 1'i (%2) de ihsan modeli yöntemlerini kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırmada hastanelerde görev yapan manevi destek görevlilerinin; uygulanan yöntemlere rağmen alanın yeterince tanınmıyor olmasından, sağlık çalışanlarının bir kısmının önyargılı davranışlarından, belirli hizmet kıstaslarının yoksunluğundan, mesleki statüye kavuşamamak ve akademik altyapı eksikliğinden kaynaklı problemlerden rahatsız oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

b.a.b. Doktora Tezleri-(2018)

1. *Ayşe Kaya Göktepe-Dini İçerikli Müzik Terapinin Üniversite Öğrencilerinde Duygu Durumu, Kaygı ve Algılanan Stres Düzeyi Üzerindeki Etkisi*

Bu çalışma Marmara Üniversitesi bünyesinde Sevede Düzgüner danışmanlığında hazırlanmıştır. Araştırmada, dini içerikli müzik terapinin kaygı, duygu durumu ve stres üzerindeki etkisi ele alınmış ve bu durumun sonuçları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma yöntemi, karma yöntem olarak belirlenmiştir. Zira ilk olarak ilgili literatür araştırmalarındaki belgeler kullanılmak suretiyle dokümantasyon metodu kullanılmıştır. Daha sonrasında karma yöntem türlerinden çeşitleme desenine göre bir tasarlama yoluna gidilmiştir. Yine bunun yanında katılımcıların seanslarına yönelik içerik analizi yöntemine başvurulmuştur. Araştırmada kullanılan ölçekler ise “Kişisel Bilgi Formu”, “Kısa Semptom Envanteri”, “Durumluk Kaygı Ölçeği”, “Sürekli Kaygı Ölçeği”, “Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği” ve “Algılanan Stres Ölçeği” olmuştur.

Araştırmanın evreni İstanbul’da eğitim gören üniversite öğrencileridir. Örnekleme ise yaşları 18-27 yaş arasında değişen ve 29’u deney, diğer 29’u da kontrol grubundan oluşan 58 üniversite öğrencisidir. Araştırmaya katılanların 17’si (%29,3) erkek, 41’i (%70)’i ise kadındır. Yaşları 18-21 aralığında olan kişi sayısı 26 (%44,8) iken, 22-26 yaş aralığındaki kişi sayısı ise 32 (%55,2)’dir. Katılımcıların 2’si (%3,4) evli, 52’si (%89,7) bekârken, 4’ünün de (%6,9) duygusal bir ilişkisinin olduğu bulgularda ortaya konulmuştur. Deney grubuna 4’er seanslık stres verici müzik ile dini içerikli müzik dinletileri yaptırılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, dini içerikli müzik terapinin manevi destek sunan bir yönünün olduğu ifade edilmiştir. Yine bu terapinin olumlu etkisiyle ilgili olarak, algılanan stres düzeyi ve negatif duygu durumunun azalması üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür. Aynı şekilde nitel kısmında da dini içerikli müzik terapiye katılan kişilerin çağrışımlarında olumlu imgelemlerin, olumsuz imgelemlerden daha yüksek çıktığı ortaya konulmuştur.

Dini içerikli müziklerin kullanılmasının katılımcılar üzerinde çeşitli ve kıymetli etkilere yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu müziklerin, huzur, sükûnet gibi rahatlama ifade eden duyguların yanı sıra, olumlu çağrışımlara yol açtığı görülmüştür. Bu müzikleri dinleyen katılımcıların, yerine getirmediikleri dini sorumlulukları noktasında kendileriyle içsel bir hesaplaşmaya gittiklerini belirten ifadelere başvurdukları ortaya konulmuştur. Araştırmada, dini müziklerin insanların dini bir tecrübe yaşamasına katkıda bulduklarından, bireylerin dini/manevi yönünü geliştirmek amacıyla kullanılabilmesine vurgu yapılmıştır. Bireyler üzerinde bırakmış olduğu olumlu etkiler de göz önünde bulundurulduğunda, bu müziklerin dini terapide kullanılabilmesini söylemek mümkündür.

2. Muhammet Cevat Acar-Bireysel Psikolojik Danışma Sürecinde Dini Boyut: Üniversite Öğrencileri ile Yapılan Bir Araştırma

Erzurum Atatürk Üniversitesi bünyesinde ve Faruk Karaca danışmanlığında hazırlanan bu çalışmada, (Acar, 2018) bireyin psikolojik danışma sürecinin, dini kaynaklardan beslenmesi halinde daha etkili olup olmayacağını incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma yöntemi olarak deneysel yöntem ve ön test-son test kontrol gruplu araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmada ayrıca ölçek olarak “Kısa Semptom Envanteri” ne yer verilmiştir. Araştırmanın evrenini Mardin Artuklu Üniversitesi’nde öğrenim gören üniversite öğrencileri oluştururken, örnekleme ise “Kısa Semptom Envanteri”nden dört veya daha fazla boyutta yüksek veya daha yüksek düzeyde psikopatoloji belirtisi gösteren 15 öğrenci oluşturmuştur. 15 öğrenciden 7’sine (4 kız, 3 erkek) bireysel psikolojik danışma, 8’ine (5 kız, 3 erkek) ise dini boyutun dâhil edildiği bireysel psikolojik danışma hizmeti verilmiştir.

Araştırmadaki oturumlar, Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde bulunan psikolojik destek merkezinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında 15 danışan ile 124 oturum yapılmıştır. Araştırma bulgularından hareketle dini boyutun dâhil edildiği psikolojik danışma sürecinin, danışanların ruhsal durumlarını olumlu yönde etkilediği ve bu etkinin kalıcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yine bununla birlikte araştırma kapsamında dini boyutun dâhil edildiği psikolojik danışma uygulamalarının, çeşitli rahatsızlıkları ve genel psikopatolojiyi düşürmede etkili olduğu görülmüştür. Vaka raporlarına göre danışanların ruhsal durumlarının düzelmesi, dini hayatlarını olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur. En çarpıcı sonuçlardan biri de dini boyutun dahil edildiği bireysel psikolojik danışma uygulamasının, öğrencilerin somatizasyon, obsesif-kompulsif, depresyon, anksiyete gibi

psikopatolojik rahatsızlık düzeyleri üzerinde bireysel psikolojik danışma uygulamasından daha etkili olduğu bulunmuştur.

b.b. 2019 Yılında Yapılan Tezlerin İçeriklerine İlişkin Bulgular

b.b.a. Yüksek Lisans Tezleri-(2019)

1. Abdunafi Tekeş–Manevi Bakım Hizmetlerinin Kaygı, Depresyon ve Umutsuzluk Üzerine Etkisi: Kayseri Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Örneği

Kayseri Erciyes Üniversitesi bünyesinde Mustafa Ulu danışmanlığında hazırlanan bu çalışmada, cezaevinde hükümlü olarak bulunan dezavantajlı bireylerin duygu durum bozukluklarına, manevi destek hizmetlerinin etkisinin incelenmesi hedeflenmiştir.

Araştırmada karma yöntem kullanılmış olup, ön test-son test yönteminin yanında ayrı ayrı “Beck Depresyon/Kaygı/Umutsuzluk Ölçekleri” ile katılımcılarla birebir mülakatlar da gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evreni Kayseri kapalı ceza infaz kurumundaki bireylerdir. Örneklem ise buradaki hükümlülerden 19-45 yaş aralığındaki 31 gönüllü erkek katılımcıdan oluşmaktadır. Çalışma kapsamında hükümlülere, kurumda görevli vaizlerle birlikte 45 gün boyunca haftada iki kez birer saatlik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti verilmiştir. Bu kapsamda toplam 11 oturum gerçekleştirilmiştir.

Katılımcıların medeni durumları açısından 11’inin (%35,5) bekâr, 14’ünün (%45,2) evli, 6’sının (%19,4)’ü ise boşanmış bireyler olduğu tespit edilmiştir. İlgili hükümlülerin işledikleri suç türleri arasında; hırsızlık, adam yaralama, cinayet, uyuşturucu ve diğer suçlar olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma sonuçları incelendiğinde, boşanmış bireylerin, evli ve bekâr bireylere göre kaygı ve depresyon seviyeleri, manevi danışmanlık ve rehberlik sürecinden sonra en fazla azalan grup olmuştur. Yine bununla birlikte aile ilişkileri iyi olan katılımcıların hem kaygı hem de depresyon seviyelerinde azalma olduğu gözlemlenmiştir. Manevi danışmanlık ve rehberlik uygulaması genel olarak hükümlüler üzerinde olumlu sonuçlar göstermiş ve kaygı ve depresyon seviyelerinde, uygulama önce-sindeki orana göre bir azalma olduğunu ortaya koymuştur. Öyle ki şiddetli depresyon belirtileri gösteren hükümlülerin oranı uygulama önce-sinde %26 iken, uygulama sonrasında bu oran %10’a kadar düşmüştür.

2. Büşra Dalgacı–Merhamet Odaklı Terapi Yaklaşımı ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme

Bursa Uludağ Üniversitesi’nde yapılan bu çalışmada, (Dalgacı,

2019) merhamet odaklı terapi literatürü ışığında ortaya konulan çalışmalarından hareketle, ilgili terapi yönteminin ülkemizde de uygulanabilirliğinin önünü açması ve buna dair bir teorik çerçeve oluşturulması amaçlanmıştır.

Bu çerçevede dokümantasyon yönteminin kullanıldığı araştırmada, ülkemizde bu çeşit bir uygulama yapan kişi ya da kurumun bulunmaması sebebiyle, daha önce bu alanda yapılmış vaka analizlerinden örnekler sunulmuş, terapinin olumlu yanları ve uygulanabilirliği gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

İlgili literatürün incelenmesi sonucunda merhamet odaklı yaklaşımın ne olduğunun ortaya konulduğu çalışmada, uygulanan modelin bilişsel, davranışçı terapi, gelişimsel, evrimsel, sosyal, nörobilim ve budist psikolojinin düşünce ve yöntemlerini birleştiren ve merhameti merkeze alan multimodel bir yaklaşım olduğu belirtilmiştir.

Araştırmada bu çerçevede üç örnek vaka incelenmiş ve merhameti merkeze alan bu yöntemin, bireyi psikolojik olarak rahatlatan ve sadece klinik bir ortamda değil günlük yaşamda da uygulanabilir olması nedeniyle kullanışlı bir yöntem olduğu vurgulanmıştır. Bu terapi yönteminin özellikle kendilerine karşı utanç duyan, özleştiriyi sınırsız bir şekilde gerçekleştiren, ihmal, istismar, taciz, zorbalık gibi travmatik yaşantılara maruz kalmış, öfke ve saldırganlık eğilimi olan bireylerde etkili ve olumlu sonuçlar verdiği görülmüştür. Yine bu yaklaşımın, özgüven eksikliği, yeme bozuklukları, şiddetli ve kronik depresyon, anksiyete tanısı almış bireyler için de uygun bir yöntem olduğu tespit edilmiştir.

3. Büşra Gügen–Gebelik Sürecindeki Kadınlarda Manevi İyi Oluş ile Hayat Memnuniyeti İlişkisi

İstanbul Üniversitesi bünyesinde Gülüşan Göcen danışmanlığında hazırlanmıştır. Araştırmanın amacı ise gebelik dönemindeki kadınların etkilendikleri fiziksel, psiko-sosyal faktörlerin hayat memnuniyetleri ve maneviyatları ile olan ilişkisini incelemektir.

Araştırmada tarama yöntemi kullanılmış ve hazırlanan ankette “Kişisel Bilgi Formu” yanında “Hayat Memnuniyeti Ölçeği”, “Maneviyat Ölçeği” ve “Gebelikte Psiko-Sosyal Sağlığı Değerlendirme Ölçeği” yer almıştır. Katılımcılar 18-31 yaş ve üzeri bireylerden oluşmuştur. Bu kapsamda araştırmanın evreni İstanbul’da yaşayan ve ciddi rahatsızlıkları bulunmayan gebe kadınlardan oluşmaktadır. Örneklem ise gönüllülük esasına dayalı ve kolay örnekleme tekniği kullanılarak ulaşılan 152 gebe kadındır.

Katılımcıların 38'i (%25) 19-24, 60'ı (%39,5) 25-30, 54'ü (%35,5) ise 31 yaş ve üzerindedir. Bu katılımcıların 46'sı (%30,3) çalışan, 106'sı (%69,7) ise çalışmayan bayanlardan oluşmuştur. Dindarlık algıları noktasında ise kendilerini dindar olarak tanımlayan katılımcılar 116 (%76,3) kişi iken, biraz dindar olarak görenler 31 (%20,4) ve dindar olduklarını düşünmeyen katılımcı sayısı ise 5 (%3,3) kişi olarak araştırmada ortaya konulmuştur.

Araştırma sonuçlarına göre özellikle sahip olunan pozitif duygular, olumlu yaşam koşulları, eş ve aile desteği, evlilik uyumu gibi unsurların anne adaylarının psikolojik dayanıklılıklarına olumlu etkiler sunduğu görülmüştür. Bu sayede anne adaylarının yaşamdan doyum alma duyguları yükselmekte ve mutlu olmaları sağlanmaktadır.

Öte yandan katılımcıların şükür duygularının yükselmesi, Allah tarafından sevilen ve merhamet duyulan birey olarak kendilerini hissetmeleri, dini başa çıkma yöntemleri vasıtasıyla yaşadıkları zorluklara sabretmeleri, geleceğe dair umutvar olmaları, onların fiziksel psiko-sosyal sağlıkları üzerinde etkin rol oynamaktadır. Bireylerin bu sayede hayata dair hoşnutluk hislerinin yükselmekte olduğu da araştırmada ortaya konulmuştur.

Bu dönemin özellikle gelişimsel bir kriz dönemi olması, olumsuz yaşam koşulları ve duygulanımları ile geçirilmesi ciddi bir sağlık sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Hem gebelik döneminde hem de sonrasında depresyon gibi psikolojik rahatsızlıklara davetiye çıkarmakta olduğu da ayrıca çalışmada belirtilen önemli bir husustur.

4. Derya Kılıç–Gebelik Sürecinde Dini Manevi Yaşam Üzerine Nitel Bir Araştırma

Bir önceki çalışmada olduğu gibi bu araştırma da İstanbul Üniversitesi bünyesinde ve Gülüşan Göcen danışmanlığında hazırlanmıştır. Yöntem olarak nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Bu çerçevede gebe kadınların yaşamış oldukları dini-manevi boyuttaki yaşam değişimlerini ele almak amacıyla hazırlanan çalışmada mülakat tekniğine yer verilmiştir.

Araştırmanın evrenini Kocaeli ve İstanbul'da yaşayan gebe kadınlar oluşturmaktadır. Örneklem ise kartopu yöntemiyle belirlenmiş 20 gebe kadından oluşmuştur. Katılımcıların 7'si Kocaeli'de 13'ü ise İstanbul'da yaşamaktadır. Katılımcılar 21-42 yaş aralığındaki bireylerden oluşmuştur. Bunların 14'ü (%70) 21-31 yaş, 6'sı ise 32-42 yaş aralığındadır. Katılımcılardan 11'i (%55) çalışmazken, diğer 9'u (%45) çalışan bayarlardan oluşmaktadır.

Araştırmada elde edilen veriler, özellikle dini/manevi yaşamın gelibelik üzerindeki etkilerinin olumlu olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Zira bu noktada ilgili sürecin, olumlu Allah tasavvurlarının oluşmasına da katkı sağladığı görülmüştür. Yine bununla birlikte katılımcıların bedenlerinde bir can taşıma duygusu, onların manevi duygu ve değerlerini arttırdığını göstermektedir.

5. Emine Akbulut Şabin-Hasta Yakını Olmanın Getirdiği Güçlükler ve Dini Başa Çıkma: Palyatif Bakım Servisi Onkoloji Hasta Yakınları

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi bünyesinde hazırlanan bir başka çalışma olan bu araştırma, Merve Altınlı Macic danışmanlığında gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı ise kanser hastası yakınlarının hastalık sürecinde dini başa çıkma stratejilerinden yararlanma düzeylerini ortaya koymaktır.

Nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim modelinin kullanıldığı çalışmada, “Kişisel Bilgi Formu” nun yanında 10 soruluk mülakat formu ile katılımcılarla görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın evrenini İzmir Tepecik eğitim ve araştırma hastanesinin palyatif bakım servisinde yatmakta olan hastaların yakınları oluşturmaktadır. Örnekleme ise bu hastanenin palyatif bakım servisinde yatmakta olan kanser tedavisi gören veya terminal dönem hasta yakınlarıdır.

Araştırmaya katılan 20 katılımcıdan 16’sı (%80) kadın, 4’ü (%20) erkektir. Yaş aralıkları 15-60 arasında değişen bu bireylerin 3’ü (%15) 15-30, 8’i (%40) 30-45 ve 9’u (%45) 45-60 yaş aralığındadır. Bireylerin 7’si (%35) çalışırken, 13’ü (%65) ise çalışmamaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre hasta yakınlarının büyük bir bölümünün, yaşadıkları sıkıntılar karşısında dini başa çıkma stratejilerini kullandıkları ve bu stratejilerin, bireylerin duygu ve düşüncelerini olumlu yönde etkiledikleri tespit edilmiştir.

6. Fatma Zebra Şimşek-Manevi Danışmanlık İlkeleri Bağlamında Mevlâna ve Yunus Emre Düşüncesinin Değerlendirilmesi

Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi bünyesinde ve Abdülkerim Bahadır danışmanlığında hazırlanan bu çalışma, Mevlâna ve Yunus Emre’nin eserlerinden hareketle, ülkemizde yeni yeni filizlenmekte olan manevi danışmanlık ve rehberlik alanına katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

Araştırmada konu kapsamında dokümantasyon yöntemi kullanılmıştır. İlk iki bölümünde rehberlik ve psikolojik danışmanlık ile manevi danışmanlık ve rehberlik alanlarında ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir.

Daha sonrasında ise kültürümüzde önemli yerleri bulunan Mevlâna ve Yunus Emre'nin hayatları ve belli başlı eserlerine değinilmiştir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik ile ilgili olarak çalışmada Mevlâna'nın Mesnevi, Divân-ı Kebir, Fihi Ma Fi ve Mecâlis-i Seb'a; Yunus Emre'nin ise Risaletü'n-Nushiyye ve Divan isimli eserleri değerlendirilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre özellikle müslümanlar için gerekli olan manevi danışmanlıkta ihtiyaç duyulan konular olan dünya, güzel ahlâk, Tanrı-insan ilişkisi, insanlara bakış açısı ve ahiret hususlarında Mevlâna ve Yunus Emre'nin eserlerinin alana sunduğu katkı ortaya konulmuştur. Bu iki ismin eserlerinde kullanmış oldukları dil ve insanlara yaklaşım biçimlerinin, manevi danışmanlık uygulamalarında bulunan ilkeler ve bu uygulamayı yerine getiren uzman kişilerde bulunması gereken özelliklerle örtüştüğü sonucuna ulaşılmıştır.

7. Gülsevîm Tınmaz-Fransa'da Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları

Bursa Uludağ Üniversitesi bünyesinde ve Ahmet Albayrak danışmanlığında hazırlanan bu çalışmada, Türkiye'de yeni gelişmekte olan manevi danışmanlık ve rehberlik alanının, Fransa örneklemini çerçevesinde Avrupa'daki uygulamalarından hareketle, Türkiye'deki akademik çalışmalara örnek olması amaçlanmıştır. Yine bunun yanında Fransa'daki Müslümanların bu alandaki durumlarının ne durumda olduğu da çalışma açısından ayrıca önemlidir.

Araştırma yöntemi olarak literatür taramasının yanı sıra, Fransa'daki manevi danışmanlarla konu hakkında mülakat yapılmıştır. Bu yüzden çalışmada karma yöntemin kullanıldığını görmek mümkündür. Araştırmada evreni Fransızca manevi danışmanlık ve rehberliğe dair yazılmış eserler oluştururken, örneklemini ise bu kapsama girdiği düşünülen kitap, tez, makale, dergi ve haberler oluşturmaktadır.

Araştırma sonucunda hukuki çerçevenin çizilmesinin ardından Fransa'daki ordu, cezaevi ve hastanelerde uygulanan manevi danışmanlığa yönelik tarihi geçmiş ve son durum hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmanın elde ettiği sonuçlara göre, Fransa'da manevi danışmanlık hizmeti verenlerin statüleri ve maaşları kanuni olarak belirlenmiştir ve işlerini yapmada herhangi bir engelleri yoktur. Cezaevlerinde yer alan manevi danışmanların ise orduda olduğu gibi devlet idaresi altında olmadığı anlaşılmıştır. Bu kapsamda buralarda görev yapan manevi danışmanlar için gerekli yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

Fransa'daki hastanelerde bulunan manevi danışmanların haklarını tam olarak savunan bir hukuki çerçevenin olduğundan söz etmek oldukça zordur. Bunun yanında ordu ve cezaevindeki manevi danışmanlık hizmetlerine verilen desteğin, hastanedekilere verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Fransa'daki örneklemeden hareketle en son 1967 yılına kadar ülkemizde de bulunan Din İşleri Subaylığı adı altında manevi danışman olarak görevlendirilen askerlerin, yeniden ülkemiz ordusunda görevlendirilebileceğinin altı çizilmiştir. Yine bu kapsamda Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, Fransa'daki Müslümanlara yönelik olarak Almanya ve Avusturya'daki çalışmalardan hareketle, aynı şekilde yardım edilebileceğine de vurgu yapılmıştır.

8. Hava Şenbaş-Psiko-Sosyo Teolojik Yaklaşımlar Çerçevesinde Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Teorik Temelleri ve Pratik Yansımaları

İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi bünyesinde ve Cihad Kısa danışmanlığında hazırlanmıştır. Dokümantasyon yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, manevi danışmanlık ve rehberlik alanının diğer sosyal bilimlerle etkileşimi çerçevesinde, teorik ve uygulamalı bir disiplin olarak gelişimini ortaya koymak ve günümüzdeki uygulama alanlarının çerçevesini çizilebilir amaçlanmıştır. Manevi danışmanlık ve rehberlik teorisi ve travma türlerine yansımaları hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre manevi danışmanlık ve rehberlik alanının içinden doğduğu dinlerin, manevi değerlere meşruiyet sağladığı tespit edilmiştir. Bu alanın özellikle psikoloji, sosyoloji ve teolojiye dayanan temelleri ile insanın varoluşsal konuda hayatını anlamlandırmasına da yardım ettiğine vurgu yapılmıştır. Nitekim insanın içerisinde bulunduğu kaygı, korku, yalnızlık, suçluluk ve ruhsal bunalımlar gibi durumlar karşısında manevi danışmanlık ve rehberlik, akademik bir disiplin olarak bireylere, bu süreçlerden kurtulabilmeleri için kapı aralamaktadır.

Manevi danışmanlık ve rehberlik alanının dinsel nitelikli birtakım uygulamaları hümanistik çerçevede ele alması ve yorumlaması, bireylerin psikolojik bunalımlarına çözüm getirmesi noktasında önemlidir. Zira ister dindar ister ateist olsun, alanın herkes için bu nitelikleri kullandığına çalışmada ayrıca vurgu yapılmıştır.

9. Hişyar Dilen-Manevi Danışmanlık ve Varoluşçu Psikoterapi

Adana Çukurova Üniversitesi bünyesinde ve Hasan Kayıklık danışmanlığında tamamlanan bu çalışmada, (Dilen, 2019) manevi danışmanlık ile varoluşçu psikoterapi arasındaki ilişki ele alınmıştır. Araştırma yöntemi olarak dokümantasyon tekniğinin kullanıldığı çalışmada, ma-

nevi danışmanlık ve varoluşçu psikoterapi üzerine literatür taraması yapılmıştır.

Araştırma sonucunda manevi danışmanlığın tarihsel süreci ve uygulandığı birimlere ulaşılmıştır. Ayrıca bu hizmeti verecek kişilerin özellikle teoloji, ruh sağlığı ve manevi danışmanlık konusunda birikimli olmaları gerektiğinin altı çizilmiştir. Bunun yanında bir diğer inceleme konusu olan varoluşçu psikoterapinin ne olduğu ve bireyin varoluşuyla birlikte gelen kaygılara karşı uygulanan bir terapi yöntemi olduğuna vurgu yapılmıştır. Zira varoluşçu psikoterapi yönteminin diğer yöntemlere oranla, bireyin anlam merkezli bir hayat sürmesinde çok daha işlevsel olduğu bulgulardan hareketle değerlendirilmiştir.

Ayrıca çalışmada, insanın anlam arayışının, varoluşçu yaklaşımın ana temalarından biri olduğuna vurgu yapılmıştır. Manevi danışmanlık uygulamalarının insanın anlam arayışına sunduğu katkıya bağlı olarak varoluşçu psikoterapi tekniğinin, manevi danışmanlıkta kullanımının uygun olduğu da değerlendirilmiştir.

10. *Keşer Çağlan–Psikolojik Hastalıkların Yanlış Yorumlanması ve İnanç Eksikliği Olarak Damgalanması Sürecinde Manevi Destek İhtiyacı*

İstanbul Üniversitesi bünyesinde, Gülüşan Göcen danışmanlığında hazırlanmış bir başka çalışma olan bu araştırma, (Çağlan, 2019) psikolojik hastalığı nedeniyle destek almış veya almakta olan dindar bireylerin, psikolojik destek almaya yönelik tutumlarını ne derece etkilediğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bunun yanında hastalıkları ile dini inanç ve ibadetleri arasında nasıl bir etkileşim olduğunu belirlemek ve psikolojik destek alma sürecinde damgalanma yaşayan bireylerin, karşılaştıkları problemlere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin nasıl uygulanması gerektiği de çalışma açısından ayrıca önem arz etmektedir.

Araştırmada nitel araştırma modeli tercih edilmiştir. Bu kapsamda katılımcılarla mülakat yapılmıştır. Araştırmanın evrenini psikolojik destek almış veya almakta olan bireyler oluşturmaktadır. Daha sağlam sonuçlar elde edebilmek adına en az iki aydır tedavi almakta olan inançlı kişiler ile görüşme yapılmıştır. Örnekleme ise araştırmacı kadın olduğundan sadece 1’i erkek, 19’u kadın olmak üzere toplam 20 kişiden oluşmuştur.

Katılımcılar 20-54 yaş aralığındadır. Kadınların 12’si 20-26 yaş aralığındayken, 7’si 30-51 yaş aralığındadır. Tek kişi olan erkek katılımcı ise 54 yaşındadır. Bu bireylerin 7’si çalışmakta, 13’ü ise çalışmamaktadır. Ayrıca 5’i evli, 2’si nişanlı, 13’ü ise bekârdır. Katılımcıların tamamı

inançlı olup, 14'ünün tedavisi hala devam etmekte iken, 6'sının ise tedavisinin tamamlandığı, çalışmada belirtilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre manevi danışmanlığın rolüne dair bulgularda, hastalık sürecinde bireylerin, hastalıkların yorumlanması ve hastaların tedavilerinde doğru yöntemin kullanılması ve yönlendirilmesi oldukça önemlidir. Kişinin inancıyla ilgili kaygıları paylaşarak yardım alabilmesi, hastalık sürecinde yol arkadaşına ihtiyaç duyulması, dini sorgulamaları bir danışman yardımıyla çözümlenmesi de önemli bir etkidir. Dini algılayış ve yaşayıştaki yanlışlıkların onarılmasının psikolojik sağlığa katkısı konularında, hastaların manevi desteğe ihtiyaç duydukları görülmüştür.

11. *Rukiye Sarı–Hastane Hizmetleri Kapsamında Kadın Doğum Bölümünde Manevi Danışmanlık: Konya Dr. Ali Kemal Belviranlı Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesi Örneği*

Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi bünyesinde Abdülkerim Bahadır danışmanlığında hazırlanan bu çalışma, hastanelerin kadın doğum bölümlerine başvuran bayanların manevi ihtiyaçlarını belirleyerek, bunlar için çözüm önerileri sunmak suretiyle bireysel ve toplumsal iyi oluşa katkı sağlamayı amaçlamıştır.

Araştırmada nitel yöntem olarak doküman incelemesi ve gözlem metodu kullanılmıştır. Araştırmanın evreni kadın doğum hastanelerinin yataklı servislerinde tedavi gören kadınlardır. Örneklemi ise Dr. Ali Kemal Belviranlı kadın doğum hastanesinin, kadın doğum bölümünün yataklı servislerinde bulunan ve farklı sebeplerle manevi destek almış kişililerdir. Bu kapsamda, ilgili birime ait 570 adet “Manevi Destek Görüşme Formu”na ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre kadın doğum bölümünün bu bölümünde yaşanan sağlık sorunları, hastalar için yaşam krizine dönüşebilmektedir. Bu krizlerden bazıları ise kısırlık, gebelik kaybı, engelli bebek doğumu gibi sorunlar olabilmektedir. Yine cinsiyet farklılığından meydana gelen çeşitli sağlık sorunları, araştırma sonuçlarına göre manevi ihtiyaçları ortaya çıkarmaktadır.

Manevi ihtiyaç olarak tespit edilen hususlar hayatın anlam ve amacını bulma ihtiyacı, dini ritüel ihtiyacı, kaza ve kadere rıza, şükür ve sabır, sorumluluklarını fark etme ve kabullenme, güven, umut, sevme ve sevilme, değerli ve önemli hissetme, kendini ve başkalarını bağışlama ve sosyal ihtiyaçlar olarak belirlenmiştir.

Hastane hizmetleri kapsamında en çok manevi danışmanlık yapılan birimler ise nisaiye, lohusa, gebe-riskli gebe- yataklı servisleri ile bebeği yeni doğan, yoğun bakım ünitesinde yatan annelerin kaldığı anne oteli olduğu belirtilmiştir.

12. *Yasemin Cengiz Çamlı-Ebû Zeyd el-Belhî'nin Ruh Sağlığı ve Depresyon Tedavisiyle İlgili Görüşlerinin Bilişsel Terapiye Göre Değerlendirilmesi*

Malatya İnönü Üniversitesi bünyesinde, Hasan Arslan danışmanlığında hazırlanan bu çalışma, (Cengiz Çamlı, 2019) İslam düşünürlerinden Ebû Zeyd el-Belhî'nin, depresyonun tedavisi hakkındaki olduğu görüşleri üzerine hazırlanmıştır. Bu kapsamda “Mesalihu'l-ebdan ve'l-enfus” isimli eseri, çalışmaya konu olmuştur.

Ortaya konulan görüşlerin günümüzde uygulanan terapi yöntemlerinden olan bilişsel terapi açısından değerlendirilmesi, tez için diğer önemli bir hususu teşkil etmektedir. Araştırmada dokümantasyon yöntemi kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda Belhî'nin, günümüze ulaşan iki eserinden biri olan “Mesalihu'l-ebdan ve'l-enfus” isimli kitabındaki ana vurgunun itidal üzere dengeli bir hayat yaşamak olduğu belirtilmiştir. Ruh ve beden sağlığı ile ilgili fikirler noktasında da özellikle psikosomatik rahatsızlıklara işaret edildiği vurgulanmıştır.

Belhi eserinde özellikle depresyonun tedavisinde, bilişsel çarpıtmaları tespit edip düzelterek yerine alternatif düşünce kalıplarını yerleştirmeye yönelik kullandığı tekniklerden bahsetmiştir. Bu tekniklerin günümüzdeki bilişsel terapi yönteminde uygulandığı da görülmektedir.

Bilişsel terapide amaç, hastanın öncelikle kendi düşünce sürecinin ve yapısının farkına varmasını sağlayarak, düşüncelerini mantıklı bir şekilde değerlendirmesine yardım etmektir. Çalışmada son olarak Belhî'nin bilişsel bir psikolog olarak kabul edilebileceğinin altı çizilmiş, ruh sağlığına ilişkin görüşleri ve tavsiyelerinin, bireylerin ruh sağlığına önemli katkılarda bulunacağı ifade edilmiştir.

13. *Zeynep Vural İncir-Manevi Danışmanlıkta Naratif Terapi ve Anlam Arayışı*

Bursa Uludağ Üniversitesi bünyesinde hazırlanan bu çalışmanın danışmanlığı Ahmet Albayrak tarafından yapılmıştır. Çalışmanın amacı, “Naratif Terapi” uygulamasının manevi danışmanlık alanına katkısı ve gelişmekte olan bu alana konu zenginliği kazandırmaktır. Araştırmada yöntem olarak dokümantasyon tekniği kullanılmıştır.

Çalışmada, bireylerin ve grupların, hayatlarını anlamlandırma sürecinde derinlikli bir bakış açısına imkân tanıyan naratif terapinin, manevi danışmanlık ile ilişkisi bağlamında öncelikle tanımı, argümanları ve teknikleri hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonrasında manevi danışmanlık uygulamasındaki terapi sürecine değinilmiştir.

Araştırma sonucunda, manevi danışmanlık uygulamasında naratif terapinin, insanların yaşamda mücadeleden uzak durma ve kabullenme algılarını desteklemek yerine, yaşama gücü ile kendi potansiyelini kazandıran değerlerle birleştiğine vurgu yapılarak, tekniğin bu yönüyle manevi danışmanlık alanına yaklaştığı ifade edilmiştir.

Araştırma sonucunda kalıp hikâye ve değerlerin, manevi danışmanlık sürecinde uzlaştırma ve yönlendirme boyutlarında etkili olarak kullanılabileceği ifade edilmiştir.

14. Zeynep Meray-Yenidoğan Yoğun Bakım Ünitesinde Bebeği Yatan Annelerin Yaşadıkları Problemler ile Başaçıkmasında Dinin Rolü

Sakarya Üniversitesi bünyesinde Ayşe Şentepe Lokmanoğlu danışmanlığında hazırlanan bu çalışmada, bebeği yoğun bakım ünitesinde yatan annelerin dini ve manevi yaşantıları ele alınmıştır. Ayrıca yaşadıkları problemlerle başetme sürecinde bu tarz motiflere ne sıklıkla ve yoğunlukta başvurdukları ve kullandıkları dini başa çıkma tarzlarını tespit etmek amaçlanmıştır.

Nitel araştırma yöntemlerinden mülakat tekniğinin kullanıldığı çalışmada, demografik bilgiler için ise “Kişisel Bilgi Formu” hazırlanmıştır. Çalışmada evreni, Sakarya Üniversitesi eğitim ve araştırma hastanesinin yenidoğan yoğun bakım ünitesinde çocukları yatan anneler oluşturmaktadır. Örneklem ise bebekleri yoğun bakımda beş günden fazla yatmış olan 15 annedir.

Yaşları 20 ile 49 arasında değişen bu anneler 6’sı (%40) 20-29, 8’i (%53,3) 30-39, 1’i (%6,7) de 40-49 yaş aralığında bulunan bireylerdir. Katılımcıların 5’i (%33,3) çalışırken, 10’u (%66,6) ise çalışmamaktadır.

Sonuçlara göre olumlu dini başa çıkma yöntemlerini kullananların sayısı kullanmayanlardan fazladır. Olumsuz dini başa çıkma yöntemlerini kullanan katılımcıların, kendilerini diğerlerine göre daha fazla stresli hissettikleri görülmüştür. Bireylerin olumlu dini başa çıkma yöntemlerinden en fazla dua ve zikir yöntemine başvurdukları ortaya konulmuştur.

Yine bunun yanında katılımcıların bu süreçte konuşma, rahatlatma,

moral ve motivasyon isteklerinin olduğu tespit edilmiştir. Özellikle sıkıntılı dönemde hastanede kendilerini anlayacak, onları dinleyecek manevi destek görevlisine ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Bireylerin, istisnasız olarak dini başa çıkma yöntemlerini kullandıkları görülmüştür. Dinin, gerek bebeklerinin sağlığına kavuşabilmeleri için sığındıkları bir liman ve gerekse de zorluklarla başa çıkma noktasında başvuru kaynağı olduğu anlaşılmıştır.

b.b.b. Doktora Tezleri-(2019)

1. *Aysun Özkan- Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık: Bir Karma Yöntem Araştırması*

İstanbul Üniversitesi bünyesinde Ümit Horozcu danışmanlığında hazırlanan bu çalışmada, ülkemizdeki sağlık hizmetlerinde yer alan manevi danışmanlık uygulamalarına yönelik bakış açısını manevi destek uygulaması şeklinde gerçekleştirilen süreç ekseninde değerlendirmek ve bu amaçla uygulamanın muhatabı olan hasta, hasta yakını ve sağlık görevlilerinin bakış açısını ortaya koymak amaçlanmıştır. Ayrıca onların, uygulamanın işlevselliğine yönelik deneyimlerini analiz etmek ve manevi danışmanlık uygulamalarına duyulan ihtiyaç konusunda tespitte bulunmak çalışma açısından önem arz etmektedir.

Araştırmada yöntem olarak karma yöntem kullanılmış ve bu çerçevede iki çalışma grubu oluşturulmuştur. Gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirilen bu işlemde, nicel aşamada anket ve gözlem tekniklerinin kullanıldığı bölüm “Çalışma-1”, mülakat ve gözlem tekniklerinin kullanıldığı nitel aşama ise “Çalışma-2” olarak isimlendirilmiştir. Çalışma-2 yine kendi çerçevesinde “Çalışma 2a” ve “Çalışma 2b” olarak ikiye ayrılmıştır. Araştırmanın nicel kısmı için “Manevi Danışmanlığın İşlevselliğine Yönelik Algı Ölçeği” kullanılmıştır.

Çalışma 1 grubunun örneklemini İstanbul, Samsun ve Ordu’da bulunan 86 (%23,1) hasta, 118 (%31,7) hasta yakını ve 168 (%45,2) sağlık görevlisi olmak üzere toplam 372 kişi oluşturmuştur. Grubun bazı demografik değişkenlerine dair bilgiler ise şu şekildedir: Katılımcıların 191’i (%51,3) İstanbul, 110’u (%29,6) Samsun, 71’i (%19,1) Ordu’da bulunmaktadır. Bu kişilerin 266’sı (%71,5) kadın, 106’sı (%28,5) erkektir. Bununla birlikte yaş aralıkları ise 18-56 yaş ve üzeri arasında değişmektedir. Bunlardan 176’sı (%47,3) 18-35, 165’i (%44,4) 36-55, 20’si (%5,4) ise 56 yaş ve üzeri bireylerden oluşmaktadır. Bu bireylerin 245’i (%65,9) evli, 104’ü (%28) bekâr, 9’u (%2,4) boşanmış ve 11’i (%3) de eşini kaybetmiştir.

Çalışma 2a olarak planlanan aşamada örneklemi 5 hasta ve 17

hasta yakını oluşturmuştur. Yaş aralıkları 15-75 arasında değişen bu 22 katılımcı ile derinlemesine görüşme tekniğine dayalı olarak mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların 15'i kadın, 7'si ise erkektir. Çalışma 2b olarak tasarlanan aşamada ise örnekleme 7 hemşire oluşturmuştur.

Araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların büyük bir çoğunluğu hastanelerde manevi danışman ve rehber bulunması fikrine sıcak bakmakta ve çeşitli konularda fayda sağlayacaklarını düşünmektedirler. Yine bununla beraber bu bireylerin hastalık döneminde manevi destek sürecine ihtiyaç duydukları ve özellikle dışardan birinin destek olmasına sıcak baktıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Hastalar tarafından, manevi destek görevlilerinin kendilerini sıkça ziyaret etmelerini bekledikleri ifade edilmiştir. Onlara Kur'an-ı Kerim okuma ve dini/manevi konularda rehberlik etmelerini bekledikleri de sonuçlarda elde edilen bir başka veri olmuştur. Yine ülkemizde gerçekleştirilen bu çalışma kapsamında katılımcıların, manevi destek biriminden, görevlilerin tanıtımıyla haberdar oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Aynı şekilde sağlık görevlilerinden olan katılımcıların da bu uygulamanın iyileşmeye katkı sağladığını ve hasta bireyin tedaviye uyum ve iyileşme motivasyonuna olumlu etki ettiği şeklindeki düşüncelerini ifade ettikleri de görülmüştür.

2. Suzan Yıldırım-Yaşanmış Olaylar Bağlamında Dini Danışmanlığa Konu Olan Aile İçi Sorunlar: Bursa ve İzmir Örneği

Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi bünyesinde ve Hüseyin Certel danışmanlığında hazırlanan bu çalışmada, aile ve dini rehberlik bürolarında bulunan kartekler ve fetva defterlerinde kaydedilen aile konulu sorunların çeşitliliği ele alınmıştır.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda betimsel analizin kullanıldığı bu çalışma, aile ve dini rehberlik bürosuna gelen soruların aile ile ilgili olanları ele alınmış ve örneklem grubu olarak da sadece Bursa ve İzmir'deki bürolar özelindeki dokümanlar araştırılmıştır.

Konuyla ilgili veriler Diyanet İşleri Başkanlığına yazılan izin yazısı ve buradaki görevliler ile yapılan mülakatlar neticesinde elde edilmiştir. Bursa müftülüğünde kayıtlı aile konulu toplam 481 sorudan %78,5'i karteklerde, %21,5'i de fetva defterlerinde yer almaktadır. İzmir müftülüğünde ise toplam 1307 sorudan %76,9'u karteklerde, %23,1'i fetva defterlerinde bulunmaktadır. Bursa müftülüğüne gelen aile konulu soruların

%84,7'sini kadınlar, %10,9'unu erkekler, %4,4'ünü ise eşler birlikte sormuşlardır. İzmir müftülüğünde ise bu oran %87'sini kadınlar, %12,2'sini erkekler, %0,8'ini ise eşler birlikte sorduğu şekilde ortaya konulmuştur.

Bursa müftülüğündeki soruları soran kişilerin %71'ini evliler, %7,8'ini bekârlar, %11,8'ini boşanmış olanlar, %4,5'ini dini nikâhla yaşayanlar, %2,3'ünü eşini kaybedenler sormuşlardır. Aynı şekilde İzmir müftülüğünde sorulan soruların %77'sini evliler, %11'ini bekârlar, %4,8'ini boşanmış olanlar, %3,1'ini eşi vefat edenler, %0,1'ini birlikte yaşayanlar, %1,7'sini dini nikâhla yaşayanlar sormuşlardır.

Çalışmada danışanların iç içe geçmiş çok yönlü psikolojik ve sosyal yönlü problemlerini dile getirdikleri görülmüştür. Sorulan sorulara çok kısa ve net olacak şekilde verilen tek kelimelik cevapların, problemlerini çözebilecekleri düşünceleri kendilerinde vakıf olmuştur. Böyle soruların bu şekilde cevaplanması yerine alanda uzman kişiler tarafından profesyonel bir şekilde yapılabilecek aile danışmanlığı veya psikolojik danışmanlık ile cevaplandırılmasının daha uygun olacağı araştırmacı tarafından vurgulanan bir husus olmuştur.

Soruların %42,3'lük kısmının manevi danışmanlık ve rehberlik gerektiren sorular olduğu sonucuna ulaşıldığı çalışmada, genel manada soruların bu çerçevede cevaplanması gerektiği de vurgulanan başka bir nokta olmuştur. Bu kapsama girecek konuların ise psikolojik problem içerikli sorular, cinsel yönelim ve cinsel içerikli sorular, yaşlı bakımı, ebeveyn ile genç arasında ergenlikten kaynaklanan sorular gibi konu başlıkları, manevi danışmanlık ve rehberlik gerektirdiğinin göstergesi olarak ifade edilebilir.

c. Tartışma

Manevi danışmanlık ve rehberlik alanına dair ülkemizde yapılan çalışmalar son dönemde artış gösteriyor olsa da bu alana dair duyulan ihtiyaç her geçen gün kendisini daha da hissettirmektedir. Bu kapsamda son yıllarda din psikolojisi özelinde bu alanda yapılan çalışmaların neler olduğu ve sonuçlarının neleri ifade ettiğini gösteren bu çalışma, alanın gerekliliğini ve olumlu etkilerini ortaya koymuştur.

Çalışmada ele alınan araştırmalar, batıda manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamaları kapsamına giren konular çerçevesinde değerlendirilecek olursa, ülkemizde son 2 yıl içerisinde gerçekleştirilen araştırmaların 7'sinin dinsel yönden sapma gösteren ve bunalıma girmiş danışanlara yönelik manevi rehabilitasyon hizmetleri kapsamında olduğu görülmektedir. Dini başa çıkma, bireyin karşılaştığı problemlerle mücadele

etme sürecinde kendi inancını devreye koyması ve stresli durumlarda sahip olduğu din ve maneviyat kaynaklı bilişsel veya davranışsal yöntemleri kullanmasıdır. Bireyin, olaylara Allah'ın cezası, rahmeti, imtihanı, ikazı gibi anlamlar yüklemesiyle birlikte yaşadığı problem farklı bir anlam kazanır ve olaya bakış açısı değişir. Dolayısıyla farklı bir başa çıkma stratejisi geliştirmiş olur. Bu kapsamda başa çıkma konusunda bireylerin, dini referanslarını ve inanç kaynaklarını kullanması, durumlarına olumlu katkıda bulunacaktır (Ağilkaya-Şahin, 2017: 154-155).

Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin bir danışman eşliğinde profesyonel olarak alınması, içerisinde bulunulan zor ve problemleri sürecin üstesinden gelmede birey için daha olumlu ve farkındalığı yüksek bir durum oluşturur. Literatürde, bireyin yaşadığı bazı güçlüklerle mücadele süreçlerinde olumlu dini başa çıkmanın önemi ve manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin pozitif etkileri üzerine çalışmalar mevcuttur (Şentepe, 2015; Işık, 2016; Kılavuz ve Kılavuz, 2016).

Manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarına dair son 2 yılda, ülkemizdeki kurumsal altyapının oluşması, sağlık hizmetleri, cezaevleri ve terapi uygulamalarına yönelik araştırmalar yoğunluklu olarak ele alınmıştır. Bu çalışmaların, ülkemizde yeni gelişmekte olan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri uygulamalarının kalitesinin artması ve kurumsallaşmasına yönelik zemin oluşturması açısından önemli olduğu söylenebilir. Zira alanda hem danışan hem de danışmanlar açısından eksik olan yönlerin belirlenip giderilmesi açısından çalışmalar önem arz etmektedir. Bu tarz çalışmaların, alana katkı sunması açısından, ülkemizdeki eksikliklerin belirlenmesi, uygulanacak yöntemlerin nasıl olması gerektiği ve önemi ve danışanlar üzerindeki etkilerinin neler olduğuna dair çeşitli çalışmalar literatürde ayrıca yer almaktadır (Karabacak, 2015; Ustabası, 2015; Gümüş, 2017; Esendir, 2016; Coşkunsever, 2016; Yılmaz, 2016).

Manevi danışmanlık ve rehberlik alanına dair son iki yıldaki örnekleri sunulan çalışmaların sonuçlarından da görüleceği üzere, bu profesyonel yardımlar sayesinde bireyler sıkıntılarından kurtulabilmekte, var olan kaygı düzeylerini azaltabilmekte ve kendilerini dini açıdan da içe dönüş olarak niteleyebileceğimiz manevi dünyalarına yönlendirebilmektedirler. Bu sayede insanlar yaratıcı ve dini olgulara daha sağlam adımlarla yönelebilmekte ve sıkıntılarını gidermede daha başarılı sonuçlar elde edebilmektedir. Her ne kadar ülkemizde yeni gelişmekte olan bir alan olsa da manevi danışmanlık ve rehberlik, mevcut durumda bireyler üzerindeki etkisini arttırarak devam ettirmektedir. Zira ülkemizdeki çalışmalar, hastane ve hapisane gibi çeşitli kurumlarda görev alan manevi

danışmanlar tarafından gerçekleştirilmektedir. İlgili örneklem grubu da bu kapsamda bireylerin ruh halleri ve ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir. Nitekim literatürde, ülkemizde hazırlanan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin teorik temelleri, kullanılan metotlar ve etik ilkeler, manevi danışmanlık ve rehberlikte uygulanabilecek eğitim programları, terapi uygulamaları, sağlık kurumları, cezaevleri, yetiştirme yurtları, medya ve farklı alanlarda bu hizmeti almış bireyler üzerinde yukarıda bahsedilen hususlarda çalışmaları görmek mümkündür (Düzgüner, 2016; Sarı, 2016; Topuz, 2016; Yücel, 2016; Yılmaz, 2016; Han, 2016; Işık, 2016; Göcen, 2016; Gülmez, 2016). Türkiye’de gerçekleştirilen manevi danışmanlık ve rehberlik alanındaki bahsi geçen çalışmaların ortak vurgusunun, bu hizmetten yararlanan bireylerin zorluklarla başa çıkmalarına ve psikolojik iyi olma hallerine olumlu yönde katkıda bulunduğu ifade edilebilir.

S o n u ç

Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik alanında din psikolojisi anabilim dalı özelinde son 2 yıl içerisinde (2018-2019) hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezlerinin incelendiği bu çalışmada, kapsam içerisinde değerlendirilen 23 tez çalışması ele alınmıştır. Hazırlanan çalışmalarda kullanılan yöntemler, örneklem nitelikleri, veri toplama araçları ve araştırmanın yapıldığı yerleşim yerleri hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Bu çerçevede mevcut çalışma, bu alanda araştırma boşluklarını tespit etmeye katkı sağlayacak bir yaklaşım benimsemiştir. Ayrıca, lisansüstü araştırmalardan hareketle, gelecekte Türkiye’de manevi danışmanlık alanının gelişimi bakımından yeni stratejiler oluşturmaya yönelik mevcut durumu resmetmeye çabalamıştır.

Yapılan incelemelerin sonucunda son 2 yıl içerisinde hazırlanan çalışmaların, ağırlıklı olarak 2019 yılında gerçekleştirildiği saptanmıştır. Tez türü olarak ise yüksek lisans tezleri, çalışmaların yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Ağırlıklı olarak uygulamalı araştırmaların yapıldığı çalışmalarda, desen olarak ise nitel araştırma deseninin diğer araştırma desenlerinden daha fazla tercih edildiği görülmüştür. Çalışmalarda en çok kullanılan teknik ise literatür taraması olmuştur.

Üzerinde araştırma yapılan örneklem grubu açısından ağırlıklı olarak yetişkinler üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Araştırma yapılan sahalar ise ağırlıklı olarak çeşitli nedenlerle manevi danışmanlık hizmeti alan danışmanlar ile bu hizmeti sunan manevi danışmanların alana ve uygulamalara dair görüşlerine yönelik çalışmalar olmuştur. Bunun yanı sıra cezaevlerindeki mahkûmlara yönelik manevi danışmanlık hizmetlerine ve mahkûmlar üzerindeki etkilerinin ortaya konulduğu çalışmalar da göze

çarpılmaktadır. Ülkemizde gelişmekte olan manevi danışmanlık ve rehberlik alanının teorik temelleri ile bu alanda uygulanan çeşitli yöntemlerin neler olduğuna dair çalışmalar da literatürdeki yerini almıştır. Yapılan uygulamalı araştırmaların gerçekleştirildiği coğrafi bölgeler başında Marmara Bölgesi gelmektedir. Yine bununla birlikte Ege, İç Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz Bölgesinde de çalışmalar yapılmıştır.

Konu özelinde incelenen tez çalışmalarından hareketle şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Manevi danışmanlık ve rehberlik alanı ülkemizde yeni gelişmekte olan bir alandır.

Manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinin ruh sağlığı üzerinde olumlu etkileri vardır.

Çeşitli terapi uygulamalarının, manevi danışmanlık uygulamalarına yardımcı olduğu tespit edilmiştir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının anne adayları üzerinde, olumlu dini başa çıkma sürecinde önemli bir işlevi olduğu görülmüştür.

Bireylerin, manevi danışmanlık uygulamalarından genellikle danışmanlar aracılığıyla haberdar oldukları saptanmıştır. Bu bağlamda alanın ülkemizdeki bilinirliği ve olumlu etkilerinin artırılması adına daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır.

Kütürümüzde önemli yerleri olan Mevlana ve Yunus Emre gibi isimlerin kullanmış oldukları dil ve yaklaşım biçimlerinin, manevi danışmanlarda bulunması gereken özelliklerle örtüştüğü görülmüştür.

Hükümlü bireylere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının, onların tutumları üzerinde olumlu etkileri vardır.

Manevi danışmanlık hizmetleri ve danışmanlarla ilgili olarak alanın yeterince bilinmemesi, statü ve özlük haklarının belirsizliği, personelin nicelik ve nitelik açısından eksikliği, hukuki açıdan altyapı yetersizliği gibi problemlerden bahsedilebilir.

Manevi danışmanlık alanının Türkiye’de gelişmesi ve toplumun ihtiyaçlarına tam olarak cevap verebilecek bir yapıya kavuşması için, yukarıda bahsedilen eksiklikleri giderecek akademik ve yapısal çalışmalar üzerinde durulmalıdır. Zira alanın bireyler üzerindeki olumlu etkileri gerek ülkemizde gerekse yurtdışındaki çalışmalarda kendisini göstermektedir.

Kaynaklar

Abu-Raiya, H. (2016). Religious-spiritual counselling & care.

[içinde] *Religiously integrated psychoteraphy with muslim clients: From research to practice* (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Acar, M. C. (2018). *Bireysel psikolojik danışma sürecinde dini boyut: Üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ağlıkaya Şahin, Z. (2017). *Manevi bakım ve danışmanlık: Almanya örneği*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları.

Ağlıkaya Şahin, Z. (2020). *Psikoloji ve psikoterapide din*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Atoofi, M. K. ve ark. (2019). Multidimensional inventory for religious spiritual well-being (MI RSWB 48): Validation with Iranian psychiatric outpatients. *Mental Health, Religion and Culture*, 22 (10), 1011-1020.

Ayten, A. (2015). Din, erdem ve sağlık. [içinde] *Dindarlık ruhsal ve fiziksel sağlığı etkiler mi?* (ed. A. Ayten). İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Ayten, A. ve ark. (2016). *Manevi danışmanlık ve rehberlik-I-II*. İstanbul: Dem Yayınları.

Ayten, A. & Düzgüner, S. (2017). *Tasavvuf psikolojisine giriş: Bireysel arınma ve güzel ahlak*. İstanbul: Sufi Kitap Yayınları.

Bal Koçak, D. (2015). *Çocuk ve hasta yakınlarına uygulanan manevi bakım: Hollanda örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cengiz Çamlı, Y. (2019). *Ebu Zeyd el-Belbinin ruh sağlığı ve depresyon tedavisiyle ilgili görüşlerinin bilişsel terapiye göre değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Coşkunsever, A. (2016). *Sosyal hizmet kurumlarında dini danışmanlık ve rehberlik: Yetiştirme yurdu & bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezi örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çağlan, K. (2019). *Psikolojik hastalıkların yanlış yorumlanması ve inanç eksikliği olarak damgalanması sürecinde manevi destek ihtiyacı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dadfar, M. ve ark. (2019). Validation of the multidimensional inventory for religious spiritual well-being with Iranian samples. *Mental Health, Religion and Culture*, 22 (6), 591-601.

Dalgacı, B. (2019). *Merhamet odaklı terapi yaklaşımı ve uygulamaları üzerine bir değerlendirme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dilen, H. (2019). *Manevi danışmanlık ve varoluşçu psikoterapi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dinçer, M. (2016). Legacy of an anatolian sufi from a psychological perspective: Case of Yunus Emre. *Spiritual Psychology and Counselling*, 1 (1), 27-45.

Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasında hastanelerde manevi destek sunmaya yönelik işbirliği protokolü. (2015). ([https:// din-hizmetleri.diyaret.gov.tr](https://din-hizmetleri.diyaret.gov.tr)). Erişim: 25 Nisan 2020.

Doğan, M. (2017). Hastane örneği üzerinde manevi danışmanlık ve rehberlik üzerine genel bir bakış. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21 (2), 1267-1304.

Düzgüner, S. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik-I [içinde]. *Nereden çıktı bu maneviyat: Manevi bakımın temellerine ilişkin kültürlerarası bir analiz*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Esendir, N. (2016). *Sağlık çalışanlarının maneviyat ve manevi bakım algısı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Frankl, V. E. (2014). *Psikoterapi ve din*. (çev. Z. Taşkın). İstanbul: Say Yayınları.

Göcen, G. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-II [içinde]. *Danışmanın maneviliğinin gerekliliği üzerine: Dini içerikli tv programlarında sorulan sorular üzerine nitel bir çalışma*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Göktepe Kaya, A. (2018). *Dini içerikli müzik terapinin üniversite öğrencilerinde duyu durumu, kaygı ve algılanan stres düzeyi üzerindeki etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güen, B. (2019). *Gebelik sürecindeki kadınlarda manevi iyi oluş ile hayat memnuniyeti ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gülmez, G. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-II [içinde]. *Eşine şiddet uygulayan erkeklere yönelik bilişsel davranışçı yaklaşımla bütünleştirilmiş dini/manevi danışmanlık modeli*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Gümüş, R. (2017). *Evde bakım ücretinden yararlanan bakıcılarda dini başa çıkma: Bucak örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürsu, O. (2011). *Ergenlik döneminde psikolojik sağlık ve dindarlık ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Han, A. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-II [içinde]. *Diyanet işleri başkanlığının hastanelerde yürüttüğü manevi destek hizmetleri*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Hay, D. & Socha, M. (2005). Science looks at spirituality. Spirituality as a natural phenomenon: Bringing biological and psychological perspectives together. *Zygon*, 40 (3), 589-612.

Işık, H. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-II [içinde]. *Ceza infaz kurumu bağlamında manevi rehberliğin teorik temelleri: İngiltere ve Türkiye'deki uygulamaların karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Işık, Z. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-II [içinde]. *Bebek kaybı yaşayan ailelere yas sürecinde manevi danışmanlık neden gerekli?* (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Karabacak, M. K. (2015). *Aile içi çatışma ve anlaşmazlıkların çözülmesinde dini danışmanlığın önemi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İsparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaca, F. & Acar, M. C. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-I [içinde] *Bireysel psikolojik danışma sürecinde danışanın dini kaynaklarının kullanılması üzerine bir vaka örneği*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Karagül, A. (2012). Manevi bakım: Anlamı, yöntemi, örneği, eğitimi: Hollanda örneği. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 14 (40), 5-27.

Kavas, E. & Kavas, N. (2014). Manevi Destek Algısı (MDA) Ölçeği: Geliştirilmesi, geçerliliği ve güvenilirliği. *Electronic Turkish Studies*, 9 (2), 905-915.

Kaya, Ü. (2018). *Mesnevi ve bibliyoterapi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılavuz, M. A. & Kılavuz, E. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-II [içinde]. *Yaşlanma döneminde kayıplarla başa çıkmada manevi danışmanlık hizmetlerinin önemi*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Kılıç, D. (2019). *Gebelik sürecinde dini manevi yaşam üzerine nitel bir araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılınçer, H. (2017). *Tıp, psikoloji ve ilahiyat öğrencilerinin Türkiye'deki manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarına yönelik tutumları üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koç, M. (2012). Manevi-[psikolojik] danışmanlık ile ilgili Batıda yapılan bilimsel çalışmaların tarihi ve literatürü (1902-2010) üzerine bir araştırma-I. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 201-237.

Koenig, H. G. (2008). Research on religion, spirituality and mental health: A review. *Canadian Journal of Psychiatry*, 1-30.

Lartey, E. Y. (1993). African perspectives on pastoral theology: A contribution to the quest for more encompassing models of pastoral

care. *Contact*, 112 (1), 3-12.

Merey, Z. (2019). *Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde bebeği yatan annelerin yaşadıkları problemler ile başa çıkmasında dinin rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Merter, M. (2012). *Dokuz yüz kâth insan*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Mollaoğlu, H. (2013). *Hastane hizmetleri bağlamında manevi bakım ve newyork healthcare chaplaincy örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Myers, D. G. (2000). The funds, friends and faith of happy people. *Psychologist*, 5 (1), 55-67.

Özkan, A. (2019). *Türkiye’de sağlık hizmetlerinde manevi danışmanlık: Bir karma yöntem araştırması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pehlivan, A. (2018). *Manevi bakım ve danışmanlığın imam-batip ortaokul öğrencilerinin ruh sağlığı ve manevi iyi oluşlarına etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pehlivan, M. (2018). *Sağlık çalışanlarına göre hastanelerdeki manevi destek ve rehberlik projesi uygulaması: Afyonkarahisar devlet hastanesi örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sarı, E. (2016). *Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-I [içinde]. İslami değerleri yaşam biçiminde öncelikli danışanlara yönelik psikolojik danışma: İslami psikolojik danışma önerisi*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Sarı, R. (2019). *Hastane hizmetleri kapsamında kadın doğum bölümünde manevi danışmanlık: Konya dr. Ali Kemal Behiranlı kadın doğum ve çocuk hastanesi örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sayar, K. (2014). *Sufi psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Seyyar, A. (2015). *Manevi sosyal hizmetler*. İstanbul: Rağbet Yayınları.

Söylev, Ö. F. (2014). *Türkiye’de dini danışma ve rehberlik alanları, imkânları ve yöntemleri: Diyanet İşleri Başkanlığı örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Spiegler, M. D. (2016). Behavior therapy. *Psychology and Mental Health*, 3-16.

Stollberg, D. (1969). *Therapeutische seelsorge*. München: Kaiser.

Şahin, E. A. (2019). *Hasta yakını olmanın getirdiği güçlükler ve dini başa*

çıkma: Palyatif bakım servisi onkoloji hasta yakınları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şenbaş, H. (2019). *Psiko-sosyo-teolojik yaklaşımlar çerçevesinde manevi danışmanlık ve rehberliğin teorik temelleri ve pratik yansımaları.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şentepe, A. (2015). Yaşlılık döneminde dini başaçıkma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 186-205.

Şimşek, F. Z. (2019). *Manevi danışmanlık ilkeleri bağlamında Mevlâna ve Yunus Emre düşüncesinin değerlendirilmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Şirin, T. (2018). *Manevi danışmanlıkta ibsan modeli.* İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Tekeş, A. (2019). *Manevi bakım hizmetlerinin kaygı, depresyon ve umutsuzluk üzerine etkisi: Kayseri kapalı ceza infaz kurumu örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tınmaz, G. (2019). *Fransa'da manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Topuz, İ. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-I [içinde]. *Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde temel nitelik ve yeterlilikler.* (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Usta, Z. (2018). *Türkiye'de hastanelerde manevi destek hizmetleri: Manevi destek görevlileri üzerinde bir araştırma.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ustabaşı, N. K. (2015). *Cezâevlerinde yürütülen din hizmetlerinin mabkûmlar üzerindeki psiko-sosyal etkisi: Çanakkale cezaevleri örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ünal, A. G. (2018). *Almanya federal cumhuriyetinde polis teşkilatında manevi bakım uygulaması ve Türkiye'de uygulanabilirliği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Vural İncir, Z. (2019). *Manevi danışmanlıkta naratif terapi ve anlam arayışı.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Waller, R. ve ark. (2010). Addressing spirituality in CBT. *The Cognitive Behaviour Therapist*, 3, 95-106.

Yıldırım, S. (2019). *Yaşanmış olaylar bağlamında dini danışmanlığa konu olan aile içi sorunlar: Bursa ve İzmir örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, M. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-II [içinde]. *Korunmaya muhtaç gençlere yönelik manevi destek çalışmalarında fırsatlar ve zorluklar*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Yılmaz, S. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-I [içinde]. *Bibliyoterapinin hastalara manevi bakım yöntemi olarak uygulanması: Sivas devlet hastanesi örneği*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Yücel, F. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-I [içinde]. *ABD'de müslümanlara yönelik dini danışmanlık eğitimi: Hartford seminary örneği*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Zerfass, R. (1988). Seelsorge-begriffsvielfalt. *Praktisches lexikon der spiritualitaet*, 1117 – 1120.

Ekler

Tablo-1:
2018 yılında yapılan tezler

Türü	Adı	Yazarı	Danışmanı	Üniversite	Kullanılan Yöntem
YL	Almanya Federal Cumhuriyeti'nde Polis Teşkilatında Manevi Bakım Uygulanması ve Türkiye'de Uygulanabilirliği	Ayşe Gül Güler Ünal	Sema Yılmaz	Gümüşhanev Üniversitesi	Nitel Yöntem
YL	Manevi Bakım ve Danışmanlığın İmam Hatip Ortaokul Öğrencilerinin Ruh Sağlığı ve Manevi İyi Oluşlarına Etkisi	Arzu Pehlivan	Zahra Ağlakaya Şahin	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi	Nitel Yöntem
YL	Sağlık Çalışanlarına Göre Hastanelerdeki Manevi Destek ve Rehberlik Projesi Uygulanması: Afyonkarahisar Devlet Hastanesi Örneği	Mehmet Pehlivan	Âdem Efe	Sileyman Demirel Üniversitesi	Karma Yöntem
YL	Mesnevi ve Bibliyoterapi	Ümmügülüm Semerci	Muammer Cengil	Hittit Üniversitesi	Nitel Yöntem
YL	Türkiye'de Hastanelerde Manevi Destek Hizmetleri: Manevi Destek Görevlileri Üzerinde Bir Araştırma	Zeynep Usta	Necmi Karşıl	Karadeniz Teknik Üniversitesi	Nitel Yöntem
DR	Dini İçerikli Müzik Terapinin Üniversite Öğrencilerinde Duygu Durumu, Kaygı ve Algılanan Stres Düzeyi Üzerindeki Etkisi	Ayşe Kaya Gökrepe	Seride Düzgünler	Marmara Üniversitesi	Karma Yöntem
DR	Bireysel Psikolojik Danışma Sürecinde Dini Boyut: Üniversite Öğrencileri ile Yapılan Bir Araştırma	Muhammet Cevat Acar	Faruk Karaca	Atatürk Üniversitesi	Nitel Yöntem

Tablo-2:
2019 yılında yapılan tezler

Türü	Adı	Yazarı	Danışmanı	Üniversite	Nitel/Nitel Yöntem
YL	Manevi Bakım Hizmetlerinin Kaygı, Depresyon ve Umutsuzluk Üzerine Erkiye Kayseri Kaspal Ceza İnfaz Kurumu Örneği	Abdulhafî Tekeş	Mustafa Ulu	Erciyes Üniversitesi	Karma Yöntem
YL	Merhanet Odaklı Terapi Yaklaşım ve Uygulanmaları Üzerine Bir Değerlendirme	Büşra Dalgıçlı	İbrahim Gürtes	Uludağ Üniversitesi	Dokümanasyon Yöntemi
YL	Gebelik Sürecindeki Kadınlarda Manevi İyi Oluş ile Hayat Memnuniyeti İlişkisi	Büşra Güğen	Gülşan Göcen	İstanbul Üniversitesi	Nitel Yöntem
YL	Gebelik Sürecinde Dini Manevi Yaşam Üzerine Nitel Bir Araştırma	Derya Kılıç	Gülşan Göcen	İstanbul Üniversitesi	Nitel Yöntem
YL	Hasta Yakını Olmanın Getirdiği Güçlükler ve Dini Başa Çıkma: Palayır Bakım Servisi Onkoloji Hasta Yakınları	Emine Akbulut Şahin	Merve Altınlı Mıncı	Zamir Kâmp Çelebi Üniversitesi	Nitel Yöntem
YL	Manevi Danışmanlık İlelele Bağlamında Mevlâna ve Yunus Emre Düşüncesinin Değerlendirilmesi	Fatma Zehra Şimşek	Abdülkerim Bahadır	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Dokümanasyon Yöntemi
YL	Psiko-Sosyo-Teolojik Yaklaşımlar Çerçevesinde Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Teorik Temelleri ve Pratik Yansımaları	Havva Şenbaş	Chad Kasa	Dokuz Eylül Üniversitesi	Dokümanasyon Yöntemi
YL	Manevi Danışmanlık ve Varoluşçu Terapi	Hişyar Dilen	Hasan Kayıklık	Çukurova Üniversitesi	Dokümanasyon Yöntemi
YL	Fransa'da Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları Psikolojik Hastalıkların Yanlış Yorumlanması ve İnanç Eksikliği	Gülşevim Tınmaz	Ahmet Albayrak	Uludağ Üniversitesi	Karma Yöntem
YL	Olarak Damgılanması Sürecinde Manevi Destek İhtiyacı	Keşer Çağlan	Gülşan Göcen	İstanbul Üniversitesi	Nitel Yöntem
YL	Hasane Hizmetleri Kapsamında Kadın Doğum Bölümünde Manevi Danışmanlık: Konya Dr. Ali Kemal Behtiranlı Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesi Örneği	Rukiye Sarı	Abdülkerim Bahadır	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Nitel Yöntem
YL	Ebu Zeyd El-Belhî'nin Ruh Sağlığı ve Depresyon Tedavisine İlgili Görüşlerinin Bilgisel Terapiye Göre Değerlendirilmesi	Yasemin Cengiz Çamlı	Hasan Arslan	İnönü Üniversitesi	Dokümanasyon Yöntemi
YL	Yeni Doğan Yoğun Bakım Ünitesinde Bebeği Yatan Annelerin Yaşadıkları Problemler ile Başa Çıkmasında Dinin Rolü	Zeynep Meray	Ayşe Şentepe Lokmanoğlu	Sakarya Üniversitesi	Nitel Yöntem
YL	Manevi Danışmanlıkta Niritif Terapi ve Anlam Arayışı	Zeynep Vural İncir	Ahmet Albayrak	Uludağ Üniversitesi	Dokümanasyon Yöntemi
DR	Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık: Bir Karma Yöntem Araştırması	Aysun Özkan	Ümit Horozcu	İstanbul Üniversitesi	Karma Yöntem
DR	Yaşamın Olaylar Bağlamında Dini Danışmanlık Konu Olan Aile İç Sorunlar: Bursa ve İzmir Örneği	Suzan Yıldırım	Hüseyin Çerrel	Süleyman Demirel Üniversitesi	Nitel Yöntem

